ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра реабілітаційних технологій

Освітня програма «Соціальна робота»
Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

«РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СПРИЯННІ СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗАСОБАМИ ГРУПОВОЇ РОБОТИ»

Здобувача освіти:
Хужаєв Уміджон Кахрамонович

Науковий керівник:
к. псих. н., Прасол Д.В.

Рецензент:
д.пед.н., доц. Султанова Н.В.

Допущено до захисту рішенням кафедри реабілітаційних технологій
Протокол №10 від « 20 »травня 2026р.
Завідувач кафедри_____Башинська О.І.
(підпис)

Вінниця 2026

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ З ЧИСЛА ВПО…….. 8

1.1. Соціально-психологічні особливості та потреби молодих переселенців у новій громаді …….. 8

1.2. Потенціал групової роботи та роль громадських організацій у процесі соціальної інтеграції молодих переселенців…… 13

Висновки до розділу 1 ……. 17

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ У СФЕРІ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ГО «МОЛОДЬ ВАСИЛЬКІВЩИНИ») …… 21

2.1. Досвід та напрями роботи ГО «Молодь Васильківщини» з вразливими категоріями молоді. 21

2.2. Емпіричне дослідження стану соціальної адаптації молоді з числа ВПО на базі ГО ……. 25

Висновки до розділу 2 …… 32

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ.. 36

3.1. Зміст та методика впровадження програми групової роботи з молоддю ВПО……... 36

3.2. Аналіз результатів та оцінка ефективності реалізованих заходів у діяльності ГО «Молодь Васильківщини»…….. 47

3.3. Практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної роботи з молоддю з числа ВПО засобами групової роботи …… 57

Висновки до розділу 3…… 60

ВИСНОВКИ…….……. 63

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …… 67

ДОДАТКИ ……. 74

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день через тривалу військову агресію проти нашої країни виникло дуже багато складних проблем, і одна з найскладніших – це те, що величезна кількість людей змушена була покинути свої домівки. Це стало великим викликом для України, який важко подолати. Особливу увагу тут треба звернути саме на молодь. Адже саме в цей період життя молоді люди шукають себе, намагаються десь вчитися чи працювати, а вимушений переїзд просто руйнує всі старі зв'язки. Через це молоді переселенці часто почуваються чужими в нових містах, що заважає їм нормально розвиватися. Тому питання того, як молодь з числа ВПО адаптується в нових територіальних громадах, є дуже важливим сьогодні, щоб зберегти людей для країни.

В сучасних умовах державні органи, які мають займатися соціальним захистом, часто не мають достатньо ресурсів або просто не можуть працювати гнучко. Тому зараз дуже сильно зростає роль громадських організацій. Громадський сектор є більш мобільним, він пропонує нові підходи і стає головним посередником між владою та молодими переселенцями. Якщо розглядати це на прикладі Васильківської територіальної громади, то саме діяльність громадських об'єднань допомагає створити безпечні умови для людей. Вони надають не тільки звичайну гуманітарну допомогу, а й забезпечують психологічну підтримку, а це, власне, і є тією основою, яка потрібна для успішної адаптації молоді на новому місці.

Як показує практика, одним із найбільш ефективних інструментів у роботі з молоддю в межах громадського сектору є саме методи групової роботи. Вони дійсно допомагають молодим людям перестати відчувати себе ізольованими від суспільства, дають можливість обмінюватися власним досвідом, розвивати навички спілкування та отримувати підтримку за відомим принципом «рівний-рівному». Дуже важливо, що завдяки саме

груповій роботі молода людина перестає бути просто пасивним отримувачем допомоги, а навпаки – займає активну життєву позицію, що і є, власне, кінцевою метою всієї соціальної адаптації. Оскільки такі програми групової роботи потребують теоретичного обґрунтування та перевірки на практиці (на базі конкретних громадських організацій), це зумовило вибір теми нашого дослідження.

Ефективність соціальної роботи з молодими переселенцями безпосередньо залежить від дотримання нормативно-правових стандартів, що визначають їхній статус та права в умовах воєнного стану. Правовий фундамент нашого дослідження базується на положеннях Конституції України, Законів України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014), «Про основні засади молодіжної політики» (2021) та «Про соціальні послуги» (2019). Ці акти не лише закріплюють державні гарантії захисту вразливих категорій громадян, а й створюють легітимне поле для діяльності громадських організацій. Особливої ваги у контексті обраної теми набуває Національна стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, яка визначає пріоритетом соціальну згуртованість та залучення молоді з числа ВПО до життя територіальних громад. Врахування цих нормативних орієнтирів дозволяє розробити програму групової роботи, що відповідає актуальним вимогам держави та принципам захисту прав людини, забезпечуючи системний підхід до процесу соціальної адаптації на базі громадського сектору.

Питання соціальної адаптації та підтримки вразливих груп населення перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретико-методологічні засади соціальної роботи та загальні принципи функціонування соціальної сфери висвітлено у фундаментальних працях О. Безпалько, А. Капської, М. Лукашевича та Т. Семигіної. Проблематика соціалізації молоді в умовах суспільних трансформацій та кризових періодів ґрунтовно досліджена у роботах Н. Комарової, С. Савченка, О. Карамана та І.Пєші.

Особливий науковий інтерес для нашого дослідження становлять праці, присвячені специфіці роботи з внутрішньо переміщеними особами. Соціально-демографічні та інтеграційні аспекти внутрішнього переміщення аналізуються у дослідженнях Е. Лібанової та М. Шеремет, тоді як питання психосоціального відновлення та адаптації переселенців розкриті у працях Т. Титаренко, В. Іванової та Н. Романової.

Роль громадських організацій як суб'єктів надання соціальних послуг та їхній вплив на розвиток місцевих громад вивчали Н. Горішна, Н. Олексюк та Г. Слобожанін. Цінним для вирішення завдань нашого дослідження є напрацювання щодо технологій групової роботи та активних методів навчання, представлені у працях Т. Журавля, Я. Юрків, а також у класичних концепціях зарубіжних дослідників, зокрема К. Роджерса, Р. Даймонд, І. Ялома та Г. Корі, які обґрунтували терапевтичний та адаптаційний потенціал групової взаємодії.

Попри значну кількість публікацій, питання використання потенціалу групової роботи саме у діяльності громадських організацій для соціальної адаптації молоді з числа ВПО на рівні малих міст та територіальних громад потребує додаткового вивчення та експериментального підтвердження. Актуальність та недостатня практична розробленість цієї проблеми визначили об'єкт, предмет та мету дослідження.

Об'єкт дослідження – процес соціальної адаптації молоді з числа внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи групової роботи громадської організації у сприянні соціальній адаптації внутрішньо переміщеної молоді.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність програми групової роботи як засобу соціальної адаптації молоді з числа ВПО на базі діяльності громадської організації «Молодь Васильківщини».

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що процес соціальної адаптації молодих переселенців у новій громаді буде більш успішним, якщо у діяльності громадської організації застосувати розроблену нами цілеспрямовану програму групової роботи, спрямовану на розвиток комунікативного потенціалу, емоційну підтримку та залучення молоді до активної взаємодії в межах цієї громади.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації молоді з числа ВПО та визначити роль громадських організацій у цьому процесі.
2. Розкрити потенціал методів групової роботи як ефективного інструментарію соціальної адаптації молодих переселенців.
3. Проаналізувати досвід діяльності ГО «Молодь Васильківщини» та здійснити первинну діагностику рівня соціальної адаптованості молоді з числа ВПО, що є бенефіціарами організації.
4. Розробити та впровадити програму групової роботи, спрямовану на сприяння соціальній адаптації внутрішньо переміщеної молоді.
5. Оцінити результативність реалізованої програми та розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної роботи з молоддю ВПО засобами групової роботи.

Методи дослідження: *теоретичні:* нами використано аналіз наукової літератури, синтез, порівняння та узагальнення для визначення понятійного апарату; аналіз нормативно-правових документів; *емпіричні:* анкетування *(авторська анкета «Соціальний профіль молоді з числа ВПО»)*, метод напівструктурованого інтерв'ю та соціального спостереження з метою оцінити поведінковий компонент адаптації; тестування (зокрема, *методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд* для отримання цілісної картини та оцінки внутрішнього адаптаційного ресурсу) та шкалювання *(адаптована версія шкали Е. Богардуса)* з метою вимірювання рівня соціальної інтеграції; а також експериментальні

методи (констатувальний, формувальний та контрольний етапи експерименту) та *методи математичної статистики з метою здійснення* кількісного та якісного аналізу отриманих результатів для підтвердження ефективності експериментального упровадження програми групової роботи.

База дослідження: Громадська організація «Молодь Васильківщини».

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці та апробації комплексної програми групової роботи, яка може бути використана соціальними працівниками, фахівцями молодіжних центрів та волонтерами громадських організацій для покращення інтеграції внутрішньо переміщеної молоді в життя територіальних громад. Матеріали цієї роботи можуть слугувати основою для створення методичних рекомендацій щодо соціальної адаптації молоді з числа ВПО.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3-х розділів з висновками до кожного, загальних висновків й списку використаних джерел і додатків. Обсяг загального змісту бакалаврської роботи – 83 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ З ЧИСЛА ВПО

1.1. Соціально-психологічні особливості та потреби молодих переселенців у новій громаді

Процес соціальної адаптації молоді з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є складним багатофакторним явищем, що розгортається на тлі вимушеної зміни життєвого простору та руйнації звичних соціальних зв'язків. У системі соціальної роботи, відповідно до нормативно-правових документів, зокрема Закону України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), молодь розглядається як специфічна демографічна група, яка перебуває у стані інтенсивного соціального становлення професійного вибору та формування власної домогосподарської незалежності [51]. Проте, війна та вимушена міграція суттєво деформують ці природні процеси, перетворюючи завдання розвитку на завдання виживання та швидкої інтеграції в нове середовище.

Нормативно-правове регулювання статусу таких осіб згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014) чітко визначає, що держава має сприяти їхній адаптації через забезпечення прав на житло, працю та освіту [48]. Однак, як ми бачимо, на практиці молоді люди стикаються з низкою бар'єрів, які науковці класифікують як побутові, професійні та комунікативні й відтак унеможливлюють їхню успішну соціальну інтеграцію. Отже, аналіз сучасних досліджень, зокрема статті Е. Лібанової, дозволяє стверджувати, що для сучасної української молоді з числа ВПО на перший план виходять саме матеріально-побутові та економічні потреби, оскільки без стабільного житлового фундаменту неможлива подальша соціалізація [31].

Таки чином, першочерговою проблемою молодих переселенців, що впливатиме на їхню соціальну інтеграцію в громаді, є, на наш рогляд, побутова адаптація та житлові потреби й, безпосередньо, пошук та облаштування житла. Так, на відміну від старшого покоління, молодь часто не має накопиченого капіталу для оренди комфортного помешкання, що змушує її проживати у місцях компактного поселення, гуртожитках або орендувати житло низької якості. Як зазначає М. Шеремет, «житлова незахищеність створює відчуття тимчасовості, що гальмує процес вкорінення у новій територіальній громаді» [65, с. 106]. Житлова проблема має не лише матеріальний, а й соціальний аспект: відсутність власного простору обмежує можливості молоді для саморозвитку та створення власної сім'ї.

Важливою частиною побутової адаптації, на якій ми також акцентуємо увагу, є також доступ до соціальної інфраструктури громади. Молоді люди потребують швидкого включення в систему медичного обслуговування, адміністративних послуг та транспортної логістики тощо. Тому необхідність вивчення нового простору громади, пошук зручних маршрутів та місць задоволення щоденних потреб вимагають від молоді значних когнітивних зусиль. У цьому контексті соціальний паспорт громади стає важливим орієнтиром, проте часто молодь відчуває брак доступної, «дружньої до молоді» інформації про ці ресурси [71].

Другим за значущістю вектором у цьому напрямку є реалізація професійного потенціалу молоді з числа ВПО. Отже, професійна адаптація та економічна стійкість залишаються підґрунтям для успішної соціальної інтеграції переселенців. «Головними проблемами для ВПО, – на яких акцентує дослідниця Т. Длугопольська, – залишаються працевлаштування на новому місці та оренда житла» [13 с. 41]. Тому для молоді з числа ВПО професійна адаптація означає не лише пошук роботи, а й часто необхідність повної перекваліфікації або призупинення навчання. «Втрата документів про освіту, переривання стажу або невідповідність навичок запитам локального ринку праці стають, як зазначає І. Пєша, серйозними перешкодами» [43,

с.12–13]. На економічній незалежності такої молоді, що є маркером дорослості, акцентує увагу й О. Караман. Вчена зазначає, що «її втрата через переміщення призводить до того, що молоді люди стають залежними від соціальних виплат, що негативно впливає на їхню самооцінку та соціальний статус» [19].

М. Головатий у своїй праці потреби молоді в цій сфері класифікує на:

1. Допомогу в профорієнтації з урахуванням специфіки ринку праці приймаючої громади.
2. Доступ до короткострокових курсів перекваліфікації.
3. Консультаційну підтримку щодо відкриття власної справи (мікропідприємництва), що є вкрай актуальним для активної частини молоді з числа ВПО [11].

Наприклад, Т. Длугопольська, актуалізуючи проблеми молоді з числа ВПО, порівнює їх потреби з потребами місцевих жителів (рис. 1.1.).

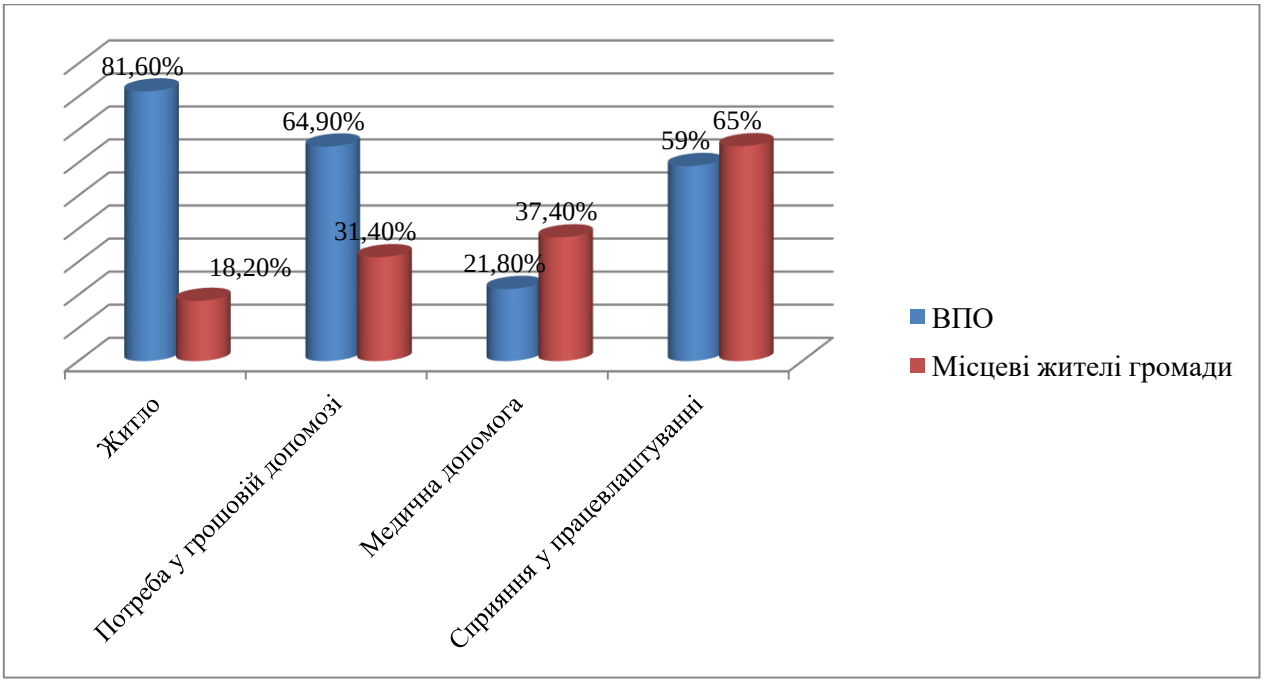

Рис. 1.1. Основні проблеми ВПО та жителів приймаючих громад в Україні (% опитаних). Джерело: [13, с. 39].

Як наголошує О. Безпалько, робота для молоді з числа ВПО є не лише джерелом доходу, а й головним каналом соціалізації, оскільки саме через

професійні колективи відбувається найшвидше залучення до соціального життя громади [4].

Наступною проблемою є те, що молоді переселенці часто опиняються в ситуації інформаційного вакууму, потрапляючи до нової громади. Отже актуальними для молоді з числа ВПО залишаються й інформаційні та соціально-комунікативні потреби. Незважаючи на високий рівень цифрової грамотності, вони можуть не знати про специфічні можливості, які надають місцеві громадські організації або молодіжні центри. Потреба в інформації, яку обґрунтовує у своїй праці Н. Олексюк, характеризуючи соціально-педагогічну підтримку молоді, стосується як юридичних аспектів (наприклад, отримання пільг, компенсацій), так і неформальних можливостей для дозвілля та розвитку [40].

Окрім того, існує гостра потреба у формуванні нового кола спілкування. Втрата друзів та звичного оточення призводить до соціальної ізоляції. Молодь з числа ВПО часто відчуває себе «чужою» у новій громаді, особливо якщо існують мовні бар’єри або упереджене ставлення з боку місцевих мешканців. Як зазначає Н. Паніна, «Соціальна робота в цьому напрямку має бути спрямована на подолання цієї дистанції та створення спільних майданчиків для взаємодії місцевої та переміщеної молоді» [41].

Хоча побутові та професійні питання є все ж такі пріоритетними, вони нерозривно пов’язані з внутрішнім станом особистості, тобто є психологічним підґрунтям практичних потреб людей з числа ВПО [34]. Проте, ситуація невизначеності щодо майбутнього («чи повернуся я додому?», «чи варто купувати меблі тут?») створює специфічний синдром «життя на валізах». Це заважає молоді інвестувати свої ресурси (час, енергію, кошти) у розвиток у новій громаді. Стан тривалої адаптації може призводити до апатії або, навпаки, до гіперактивності як захисної реакції.

Так, наприклад, Т. Титаренко підкреслює, що успішна адаптація відбувається тоді, коли молода людина переходить від статусу «постраждалого» до статусу «активного члена громади». Цей перехід

можливий лише за умови задоволення базових потреб у безпеці та стабільному житлі [60]. Національна стратегія щодо внутрішнього переміщення тут також вказує, що кінцевою метою державної політики є повна інтеграція ВПО, що означає відсутність будь-яких відмінностей у доступі до прав та послуг між переселенцями та місцевими мешканцями [39].

Аналізуйчи офіційний сайт територіальної громади Васильківщини, ми бачимо, що за останніми даними, розміщеними на їхній офіційні сторінці (станом на 2023 рік) переїхали, як внутрішньо переміщені особи 427 чоловіків і 502 жінок [71, с. 28], а всього кількість внутрішньо переміщених осіб складала 4540 осіб (з них чоловіків (18+) – 1824 та жінок (18+) – 2716 [71, с. 3]. Основними соціальними проблемами ВПО встановлені потреби матеріального порядку, безробіття, проблеми відсутності власного житла та можливості оренди, та, як наслідок, соціальної деривації тощо.

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що соціально-психологічний портрет молоді з числа ВПО у новій громаді характеризується, перш за все, «домінуванням прагматичних потреб» [20]. Тобто найголовнішими проблемами для них залишаються такі речі, як відсутність власного даху над головою, необхідність якось реалізуватися професійно в нових економічних умовах та потреба швидше знайти нові соціальні зв'язки (або відновити свій соціальний капітал). Роль фахівців соціальної сфери та різних громадських організацій тут полягає не тільки в тому, щоб просто роздавати гуманітарну допомогу. Насправді важливо створювати такі умови та механізми, які б реально допомагали молодим людям самостійно вирішувати ці питання. Це можна зробити через розвиток їхньої власної життєстійкості та через активне залучення молодих переселенців до життя нових громад.

1.2. Потенціал групової роботи та роль громадських організацій у процесі соціальної інтеграції молодих переселенців

Сьогодні в соціальній роботі в Україні все частіше звертають увагу на те, що саме громадські організації стають тими ключовими гравцями, які надають соціальні послуги. Вони можуть набагато швидше і гнучкіше реагувати на всі ті складні виклики, які з'явилися через масштабне переміщення людей всередині країни. В умовах воєнного стану ми бачимо, що недержавний сектор показує значно вищу мобільність, якщо порівнювати його з державними інституціями. Це, власне, і дозволяє впроваджувати якісь нові, інноваційні підходи, щоб допомогти молоді швидше інтегруватися в суспільство [56]. Як зазначає у своїй праці В. Мухін, роль таких громадських об'єднань у цьому процесі не обмежується лише тим, щоб просто роздавати гуманітарну допомогу. Насправді їхня робота полягає у створенні цілісного середовища, де молода людина з числа ВПО може відновити свій статус, знайти ресурси для кар'єрного чи професійного зростання та побудувати нові мережі для спілкування і взаємодії з іншими людьми [37, с.92].

Якщо розглядати правові засади діяльності таких організацій, то вони базуються на нашому законодавстві про громадські об'єднання та соціальні послуги (зокрема, це Закон України «Про громадські об'єднання»). Це дає їм можливість виступати повноцінними партнерами для органів місцевого самоврядування, коли мова йде про реалізацію молодіжної політики [47]. Можна сказати, що громадські організації виконують функцію такого собі «соціального мосту» між молоддю, яка переїхала, та громадою, що їх приймає.

Аналізуючи працю Ю. Мосенко, ми чітко бачимо, що функціонування демократичного устрою взагалі неможливе, якщо в країні немає активного недержавного сектору. Автор зазначає, що саме громадські організації виступають «фундаментальним механізмом реалізації прав і свобод населення». Оскільки вони є формою добровільної самоорганізації, такі

об’єднання спрямовують весь свій потенціал на те, щоб долати гострі соціальні проблеми, а також забезпечують представництво та захист інтересів різних груп у нашому суспільстві [36, с. 5].

Як зазначає А. Ярошенко: «саме через активність у третьому секторі молодь найшвидше переходить від стадії пасивного очікування допомоги до стадії активного самозабезпечення та соціального волонтерства» [69, с. 61–62]. На наш погляд, це особливо важливо для професійної інтеграції молоді, адже громадські організації часто стають першим місцем стажування, отримання нових компетенцій або неформальної освіти, що в кінцевому результаті підвищує конкурентоспроможність молодих ВПО на ринку праці.

Аналіз діяльності неурядових громадських організацій, проведений Л. Тягнирядно, дозволяє нам констатувати розширення меж їхньої активності у стратегічно важливих напрямах соціальної робота та сфери:

1. *Підтримка молодіжного середовища.* Зростання активності на 29% свідчить про те, що пріоритетність роботи з молодим поколінням у контексті воєнних викликів та стратегій майбутньої відбудови. Основний акцент тут зміщується на розвиток життєстійкості, неформальну освіту, формування лідерського потенціалу та стимулювання громадської активності молоді.

2. *Опіка над вразливими категоріями населення***.** Тут збільшення показника на 14% підтверджує консолідацію зусиль ГО довкола підтримки осіб, які найбільш гостро відчули наслідки бойових дій. Діяльність у цьому секторі охоплює не лише надання базової допомоги, а й складні процеси соціальної адаптації, інтеграції та психосоціального супроводу осіб з особливими потребами.

3. *Сприяння медичній галузі***.** Посилення ролі громадського сектору на 7% відображає, за поглядами Л.Тягнирядно, готовність громадських об’єднань розділити навантаження на національну систему охорони здоров’я. Зусилля організацій зосереджені на ресурсному забезпеченні закладів,

реабілітаційних програмах та підтримці ментального здоров'я як пацієнтів, так і медичного персоналу [62].

Підсумовуючи роль і значення громадських організації процитуємо статтю Д. Бойчук, який пише, що: «громадські організації є невід'ємною складовою демократичного суспільства, втілюючи в собі дух і сутність громадянської активності» [6, с. 16].

Проте, центральним інструментом у діяльності таких організацій виступає групова робота, яка у соціальній сфері трактується як «метод цілеспрямованого впливу на групу осіб для вирішення їхніх спільних проблем та розвитку індивідуального потенціалу кожного учасника» [32]. На відміну від індивідуального консультування, групова робота з молодими переселенцями створює ефект соціального мікрокосму, де в безпечних умовах відпрацьовуються навички взаємодії з новим оточенням. Потенціал групової роботи полягає у її здатності долати соціальну ізоляцію, яка є однією з головних перешкод для побутової та професійної адаптації. У групі, як зазначає В. Курила, молода людина отримує підтвердження, що її досвід втрати та труднощі переїзду не є унікальними, що сприяє нормалізації її стану та вивільненню енергії для конструктивної діяльності [29].

Соціальна інтеграція через групову роботу в межах ГО реалізується через декілька взаємопов'язаних функцій. Так, за переконанням О. Янкович, це, по-перше, це когнітивно-інформаційна функція, яка дозволяє учасникам у груповому обговоренні швидше опановувати знання про правила та можливості нової громади. По-друге, на її погляд, це функція соціального навчання, де через тренінгові вправи молодь розвиває «м'які навички», необхідні для успішного працевлаштування: комунікабельність, лідерство, уміння працювати в команді та вирішувати конфлікти [68]. Таким чином, саме у груповій взаємодії формується впевненість у власних силах, яка є критично важливою для подолання професійної дезорієнтації після переїзду.

Однак, особливої уваги заслуговує волонтерська діяльність як форма групової роботи громадських організацій. Залучення молоді з числа ВПО до

спільних волонтерських проєктів із місцевою молоддю є, за нашим переконанням, потужним механізмом дестигматизації та інтеграції. Працюючи, наприклад, пліч-о-пліч над вирішенням спільних проблем громади (наприклад, допомога ЗСУ, екологічні акції, соціальна підтримка людей похилого віку), молоді переселенці перестають сприйматися громадою як «чужинці» чи «споживачі ресурсів», натомість вони стають цінним людським капіталом [33]. Це сприяє руйнуванню соціальних бар'єрів та формуванню відчуття причетності до спільної справи, що є вищою формою соціальної адаптації.

Варто зазначити, що громадські організації мають можливість використовувати дуже різні формати групової роботи. Зазвичай вони не такі офіційні, як державні, і тому більше подобаються молоді. Це можуть бути, наприклад, якісь дискусійні клуби, цікаві воркшопи, школи лідерства чи навіть спільна підготовка якихось грантових проєктів. Про їхню велику роль у соціальній роботі пише Т. Семигіна. Вона зазначає, що в таких групах соціальний працівник – це вже не просто суворий наставник, а скоріше фасилітатор, який просто підштовхує саму молодь до активності [55]. Такий підхід допомагає молодим людям ставати більш суб'єктними, тобто вони самі починають хотіти щось змінювати у своєму житті чи в житті всієї громади. Також для того, щоб знайти роботу, дуже корисними є професійні групи нетворкингу. Там молодь може обмінюватися контактами різних роботодавців, розповідати про свій досвід на співбесідах або навіть пробувати запускати якийсь спільний бізнес [18].

Зараз, коли через війну постійно виникають проблеми з безпекою чи світлом, громадські організації змушені підлаштовуватися і використовувати гібридні формати. М. Лещенко у своїх працях обґрунтовує таке утворення, як «цифрова соціальна робота». Сьогодні це вже не просто якась альтернатива, а реально необхідне доповнення до звичайних зустрічей. Якщо створювати онлайн-групи, то процес адаптації не буде зупинятися навіть під час відключень світла чи посилення обстрілів [30, с. 16]. В інтернеті можна

проводити різні вебінари про те, як знайти роботу, робити віртуальні екскурсії по громаді або просто створювати групи допомоги в месенджерах. Це дозволяє зберігати ті зв'язки, які молоді люди вже встигли побудувати в організації, і залучати навіть тих, хто з якихось причин не може приходити на заходи особисто.

Ще один дуже важливий момент у груповій роботі – це те, що вона допомагає зменшити так звану «соціальну дистанцію» між переселенцями та місцевими мешканцями. Громадські організації мають ресурси, щоб створювати змішані групи, де місцева молодь і ВПО працюють разом над якимись спільними завданнями. Як стверджує Н. Олексюк, це дуже позитивно, бо «мінімізує ризики виникнення соціальної напруги та конфліктів» і отже допомагає створювати толерантне середовище [40]. Саме через таку спільну роботу в групі передаються спільні цінності та будується нова ідентичність громади, де кожна молода людина, незалежно від того, звідки вона, почувається захищеною і потрібною.

Отже, можна сказати, що громадські організації сьогодні є такою собі динамічною платформою для того, щоб молоді переселенці могли швидше влитися в нове життя. Вони дають доступ до тих ресурсів, яких у державному секторі часто просто не вистачає. Якщо використовувати різні методи групової роботи, то можна вирішувати питання адаптації комплексно: починаючи від звичайної інформаційної допомоги чи побутових порад, і закінчуючи допомогою у виборі професії та пошуком нових друзів [4]. Саме під час такої взаємодії в групах, які організовують ГО, молодь отримує шанс перетворити свій важкий досвід переїзду на певний ресурс для розвитку. А це, як ми розуміємо, і є запорукою того, що молода людина зможе нормально жити й працювати в новій громаді.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи всі теоретичні та методологічні моменти, які ми розглянули щодо проблеми соціальної адаптації молоді з числа ВПО, можна зробити кілька важливих висновків. Вони будуть визначальними для нашої подальшої практичної роботи.

Так, аналіз теорії показав, що соціальна адаптація молодих переселенців – це насправді складний і багаторівневий процес. Це не просто переїзд, а постійна взаємодія людини з новим середовищем, де вона намагається знову налагодити своє життя і знайти певну рівновагу. Ми з'ясували, що молодь – це така група, яка зазвичай має високий потенціал до адаптації, але через війну ці природні процеси сильно ламаються і деформуються. Головними проблемами для молодих ВПО є не тільки постійний стрес, а й те, що вони часто зовсім не знають, як будувати свій побут і кар'єру на новому місці. В Україні вже створено певне нормативно-правове поле, наприклад, Закони «Про основні засади молодіжної політики» та «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Це хороша база для підтримки, проте треба розуміти, що адаптація буде успішною лише тоді, коли всі базові потреби молоді будуть реально задовольнятися комплексно.

Вивчення потреб молодих переселенців дозволило нам зрозуміти, що на першому місці для них стоять саме матеріально-побутові питання та професійна інтеграція. Насправді вже доведено, що якщо не вирішити проблему з житлом і не забезпечити людині стабільний побут, то вона просто не зможе повноцінно включитися в життя нової громади [65]. Коли у молодої людини немає свого сталого куточка, у неї виникає так званий «синдром тимчасовості», який заважає їй заводити нові соціальні зв'язки на новому місці [31]. Також ми визначили, що професійна адаптація є ключовим

фактором для того, щоб людина стала економічно незалежною. Як з'ясувалося, молодим ВПО потрібна не просто допомога у пошуку будь-якої роботи, а реальна підтримка в тому, щоб перевчитися або підлаштувати свої навички під вимоги місцевого ринку праці [19; 43]. Саме економічна стійкість є головним показником того, що адаптація пройшла успішно, бо це дозволяє молодій людині перестати бути просто отримувачем допомоги і стати активним громадянином.

Також нами визначено, що роль громадських організацій у цьому процесі є стратегічно важливою, бо вони можуть діяти набагато швидше, гнучкіше і, що головне, адресно. Громадський сектор стає таким собі ефективним посередником між державними органами та молодими переселенцями. Вони забезпечують «м'яку» інтеграцію через неформальне навчання, волонтерські проєкти та створення безпечних молодіжних просторів. Крім того, громадські організації мають унікальну можливість допомагати молоді позбутися «клейма» ВПО (дестигматизація), залучаючи їх до спільних справ разом із місцевими мешканцями. Це реально допомагає будувати нові мережі підтримки, які замінюють втрачені зв'язки та дають відчуття того, що ти тепер є частиною нової громади.

Нарешті, аналіз групової роботи показав, що цей метод найкраще підходить під запити молодіжного середовища. Групова робота дозволяє створювати умови для так званого соціального навчання. Це коли учасники через спілкування один з одним вчаться комунікувати, презентувати себе та разом вирішувати різні проблеми. Ми встановили, що такі формати, як тренінги, дискусії чи майстер-класи, реально допомагають подолати самотність та стати більш впевненими у собі, що дуже важливо для майбутньої кар'єри. Особлива цінність групової роботи в ГО полягає в тому, що соціальний працівник там працює як фасилітатор. Це підштовхує молодь бути суб'єктною і самостійно будувати своє майбутнє на новому місці.

Обґрунтовано необхідність використання гібридних форматів соціальної роботи (поєднання офлайн та онлайн взаємодії). В умовах воєнних

загроз та інфраструктурних обмежень, використання цифрових інструментів групової роботи дозволяє забезпечити безперервність процесу адаптації та доступність соціальних послуг для всіх категорій молоді [31]. Цифровізація соціальної підтримки не лише вирішує безпекові питання, а й відповідає сучасному способу життя молоді, дозволяючи інтегрувати соціальну допомогу у повсякденний комунікативний простір учасників.Систематизація теоретичних напрацювань дозволяє стверджувати, що ефективна модель соціальної адаптації молоді з числа ВПО має базуватися на поєднанні індивідуальної підтримки у вирішенні житлових та професійних питань із активним залученням до групових форм взаємодії на базі громадських організацій. Саме такий інтегрований підхід створює умови для швидкого перетворення молодих переселенців на повноправних та активних членів нової громади, що є запорукою стійкого соціального розвитку суспільства [55].

Таким чином, результати першого розділу кваліфікаційної роботи засвідчують, що соціальна адаптація молоді з числа ВПО потребує спеціально організованого впливу, де громадські організації відіграють роль певних мобілізаторів їхніх ресурсів, а групова робота, таким чином, виступає головним технологічним інструментом. Ці висновки стають підґрунтям для проведення практичного дослідження діяльності ГО «Молодь Васильківщини» та розробки експериментальної програми підтримки молодих переселенців.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ У СФЕРІ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ГО «МОЛОДЬ ВАСИЛЬКІВЩИНИ»)

2.1. Досвід та напрями роботи ГО «Молодь Васильківщини» з вразливими категоріями молоді

Діяльність громадської організації «Молодь Васильківщини» у структурі сучасного громадянського суспільства Київщини є показовим, на наш погляд, прикладом трансформації молодіжного об’єднання у потужний центр, що надає соціальну підтримку та сприяє соціальній інтеграції. Як ми бачимо, організація була створена з метою активізації молодіжного потенціалу Васильківської громади, проте виклики повномасштабного вторгнення на територію України зумовили переорієнтацію її пріоритетів на роботу з саме вразливими категоріями населення, зокрема з молодими внутрішньо переміщеними особами. Тому сьогодні ГО виступає не лише як майданчик для дозвілля, а як інституційний посередник, що допомагає молоді адаптуватися до нових життєвих обставин через реалізацію цілої низки практико-орієнтованих напрямів [72].

Аналіз досвіду організації, висвітлений на офіційній сторінці ГО, дозволяє виділити *інформаційно-консультативний напрям* як фундамент побутової адаптації молодих людей. Для тих, які прибувають у Васильківську громаду з територій, де велися або ведуться й зараз активні бойові дії, критично важливою є навігація у новому соціальному просторі. ГО «Молодь Васильківщини» бере на себе роль координаційного вузла, надаючи актуальну інформацію про роботу місцевих адміністративних установ, закладів охорони здоров’я та центрів видачі гуманітарної допомоги. Це дозволяє мінімізувати час на розв'язання базових побутових проблем та

знижує рівень соціальної тривожності молоді, пов’язаної з дезорієнтацією в новому місті [71].

Окремо варто сказати про те, що особливе місце в роботі організації займає саме *професійна підтримка та неформальна освіта* для молоді. Оскільки всі розуміють, що без грошей та економічної незалежності ніякої нормальної інтеграції майже вийде, ГО постійно проводить різні воркшопи і тренінги. Ці заходи потрібні для того, щоб молоді люди стали більш конкурентними, коли шукають роботу. Взагалі, досвід організації включає дуже корисні заняття: наприклад, як писати гранти, як розібратися з цифровою грамотністю або як ефективно спілкуватися з людьми. Дуже важливо, що такі заходи часто роблять саме для змішаних груп. Тобто там і переселенці, і місцева молодь разом працюють над якимись спільними ідеями. Це не просто дає нові знання, а й допомагає створювати нетворкинг – такі професійні зв’язки, які реально допомагають переселенцям знайти роботу або навіть спробувати відкрити свій бізнес у новій громаді [72].

Також організація розглядає *волонтерство* як ледь не головний метод для того, щоб молодь відчула себе частиною суспільства. Коли молодих людей із вразливих категорій залучають до волонтерства (це може бути допомога ЗСУ, плетіння маскувальних сіток чи збір гуманітарки), це дуже сильно змінює їхнє самосприйняття. Вони перестають бути просто «пасивними отримувачами послуг», а стають активними людьми, які самі щось змінюють. Як кажуть фахівці, саме волонтерство – це насправді найшвидший шлях, щоб перестати почуватися чужим. Адже коли всі разом працюють заради перемоги, то вже не так важливо, хто звідки приїхав, бо з’являється спільна мета і нова ідентичність громади [33]. До речі, ГО «Молодь Васильківщини» активно співпрацює з відомою платформою «СпівДія». Це дає молоді круту можливість долучатися до великих проєктів національного масштабу, при цьому залишаючись у межах своєї громади.

Ще одним стратегічним вектором є *організація змістовного дозвілля та соціальної взаємодії.* Простір організації функціонує як молодіжний хаб,

де регулярно проводяться вечори настільних ігор, кінопокази з обговоренням та дискусійні клуби. Такі форми групової роботи, на наш погляд, мають на меті створення неформальної атмосфери для спілкування. Таким чином, для молоді з числа ВПО це стає можливістю знайти нове коло друзів у безпечному середовищі. Побутовий аспект тут проявляється у тому, що молодіжна локація ГО часто стає місцем, де учасники обмінюються практичними порадами щодо життя у Василькові – від рекомендацій лікарів до пошуку житла чи місць для відпочинку [72].

Важливо відзначити, що організація активно впроваджує *гібридні формати роботи*. Зважаючи на безпекову ситуацію в нашій країні та часті відключення світла й проблеми з поданням електрики, ГО використовує різні цифрові інструменти для підтримки зв'язку з бенефіціарами. Таким чином, Telegram-канали та чати організації стали майданчиками для швидкого реагування на потреби молоді. Такий досвід цифрової соціальної роботи дозволяє зберігати безперервність процесів адаптації навіть тоді, коли фізичні зустрічі неможливі. Це відповідає сучасним тенденціям цифровізації соціальної сфери та робить послуги ГО максимально доступними для молоді [30].

Організація також приділяє увагу *адвокації прав молоді* на місцевому рівні. Так, члени ГО «Молодь Васильківщини» входять до складу молодіжної ради при міському голові, що дозволяє їм виносити питання адаптації ВПО на порядок денний громади. Це сприяє тому, що потреби молодих переселенців у сфері працевлаштування або житла враховуються при розробці місцевих програм розвитку. Таким чином, як зазначає В. Мухін, «ГО працює не лише на рівні безпосередньої допомоги людині, а й на рівні системних змін у громаді, що є вищою формою реалізації потенціалу громадського сектору» [37, с. 94].

Напрям *психосоціальної підтримки* в діяльності ГО інтегрований у загальну активність організації. Так, замість суто дещо кабінетних консультацій, організація використовує методи арт-терапії та групових

занять на свіжому повітрі. Це дозволяє працювати їм з наслідками травми переміщення й проблемами соціальної адаптації у ненав'язливій формі, фокусуючись на розвитку життєстійкості та позитивного планування майбутнього. Взаємодія в таких групах, за переконанням Т. Титаренко, допомагає молоді з числа ВПО подолати відчуття ізоляції та знайти внутрішні ресурси для побудови життя у новій громаді [60].

Таким чином, узагальнюючи досвід ГО «Молодь Васильківщини», можна стверджувати, що організація реалізує комплексну модель соціальної підтримки, яка поєднує негайну допомогу з довгостроковими проєктами інтеграції. Використання групових форм роботи у різних напрямах – від волонтерства до навчання – дозволяє створювати умови для гармонійної адаптації молоді. Отже, можна сказати, що робота цієї організації на практиці підтверджує погляди Г. Слобожаніна про те, що громадський сектор сьогодні – це не просто доповнення до державної системи соціального захисту. Насправді це самостійний і дуже інноваційний гравець, який реально може перетворювати всі ці важкі виклики війни на нові можливості для того, щоб згуртувати суспільство і розвивати потенціал молоді [56].

Якщо розглядати специфіку роботи організації саме у Васильківській громаді, то ми бачимо, що молодим переселенцям найбільше потрібні ті заходи, які мають прикладний характер. Тобто це те, що дає якийсь реальний, відчутний результат у повсякденному житті або допомагає професійно утвердитися на новому місці. Власне, саме такий практичний підхід ГО «Молодь Васильківщини» і робить її дуже вдалим та ефективним майданчиком для того, щоб ми могли проводити наше подальше дослідження. Саме у рамках діяльності цієї організації ми плануємо впроваджувати програму соціальної адаптації, використовуючи для цього методи групової роботи.

2.2. Емпіричне дослідження стану соціальної адаптації молоді з числа ВПО на базі ГО

Емпірична частина нашого дослідження була реалізована на базі Громадської організації «Молодь Васильківщини». Констатувальний етап нашого експерименту мав на меті виявлення об’єктивного стану соціальної адаптованості молодих переселенців, визначення їхніх ключових потреб та бар’єрів, що перешкоджають повноцінній соціальній інтеграції у Васильківську територіальну громаду. Отже, вибірку дослідження склали 24 особи віком від 18 до 35 років, які мають статус внутрішньо переміщених осіб та є активними або потенційними бенефіціарами організації. Найбільша кількість осіб переїхала з Донецької та Херсонської областей у 2022-2024 рр.

Дотримуючись специфіки соціальної роботи, ми надали перевагу методам діагностики, що дозволяють оцінити зовнішні, соціальні показники адаптації, зокрема рівень залученості до громади, стан вирішення житлових та професійних питань, рівень соціальної автономії. Психологічний компонент був представлений лише однією комплексною методикою, яка дозволяє оцінити внутрішню готовність особистості до змін, що є психологічної умовою соціальної інтеграції молоді у нову громаду.

Отже, для проведення констатувального етапу дослідження нами було сформовано діагностичний інструментарій, що включає методики, які пройшли апробацію в українському науковому просторі та відповідають сучасним етичним нормам.

Так, початковим, проте базовим інструментом експериментального дослідження став *Метод соціального анкетування (авторська анкета «Соціальний профіль молоді з числа ВПО»)* (див. Додаток А). Соціальний працівник використовує цей метод для збору первинної інформації про життєві обставини клієнта, що є фундаментом для складання індивідуального плану підтримки (Безпалько). Анкета була структурована за трьома блоками: «Житло та побут», «Професійна реалізація та доходи», «Соціальні зв’язки у

громаді». Це дозволило нам не лише статистично описати вибірку, а й виявити конкретні зони неблагополуччя, які потребують втручання засобами групової роботи. Наприклад, через анкетування було зафіксовано рівень задоволеності житловими умовами та ступінь інформованості молоді про доступні ресурси Васильківщини.

Другою діагностичною методикою стала *Шкала соціальної дистанції (адаптована версія шкали Е. Богардуса)* [75]. У соціальній роботі, як зазначає Н. Паніна, цей інструмент є незамінним для вимірювання рівня соціальної інтеграції та виявлення прихованої напруги між різними соціальними групами [41]. Для нашого дослідження було важливо визначити, наскільки молоді з числа ВПО відчувають себе нібито «своїми» у новій громаді та на яку міру близькості з місцевими мешканцями в цій громаді вони готові. Ця шкала дозволяє зафіксувати показники від «повного прийняття та включеності» до «соціального відчуження». Висока соціальна дистанція на констатувальному етапі у разі виявлення є прямим показником дезадаптації та сигналом до проведення заходів із соціального згуртування в межах ГО.

Ми також використовували *Метод напівструктурованого інтерв'ю та соціального спостереження* під час діяльності ГО «Молодь Васильківщини» (Додатки В, Г). Цей метод, доцільність використання якого обґрунтовує О. Карпенко, дозволяє соціальному працівнику оцінити поведінковий компонент адаптації: тобто як молода людина поводиться в групі, чи виявляє ініціативу, наскільки вона готова до волонтерської діяльності [20]. Спостереження тут фіксувало рівень комунікативної активності учасників на початковому етапі, їхню готовність до взаємодії в команді та здатність дотримуватися правил організації.

Проте, для отримання цілісної картини та оцінки внутрішнього адаптаційного ресурсу, зокрема для визначення рівня соціальної адаптації молоді з числа ВПО було використано єдиний соціально-психологічний інструментарій – *Методику діагностики соціально-психологічної адаптації*

К. Роджерса та Р. Даймонд [80]. Дана методика, як зазначає провідний український дослідник, який займається питаннями соціальної адаптації, О. Кокун, є валідною та апробованою в українських дослідженнях і дозволяє виміряти інтегральний показник «адаптації», а також такі супутні параметри як «прийняття інших» та «емоційний комфорт» [23]. Використання цієї методики на констатувальному етапі дозволяє отримати кількісні дані, які згодом будуть порівняні з результатами після впровадження програми, що дасть змогу математично підтвердити позитивну динаміку.

Обрання зазначеного діагностичного інструментарію зумовлено багатовимірністю **критеріїв соціальної адаптованості** молоді з числа ВПО, які у нашому дослідженні розглядаються через поєднання чотирьох визначених й взаємопов'язаних компонентів: а саме **побутового** (що передбачає стабільність житлових умов та рівень професійної самореалізації), **соціального** (як міра готовності до взаємодії з приймаючою громадою та скорочення дистанції з місцевим населенням), **поведінкового** (що відображає ступінь громадської активності, ініціативність та залученість до волонтерських практик) і **психоемоційного** (який свідчить про внутрішнє почуття безпеки, емоційний комфорт та суб'єктивне відчуття контролю над власним життям). Використання авторського анкетування та інтерв'ю дозволило нам об'єктивно оцінити життєвий статус та потреби молоді, шкала Е. Богардуса забезпечила вимірювання динаміки прийняття «іншого» у соціальному просторі, спостереження дозволило зафіксувати реальні зміни у соціальній комунікації, а методика Роджерса-Даймонд відобразила глибинні трансформації адаптаційного потенціалу особистості. Такий системний підхід до вибору показників та, відповідно, методів забезпечив цілісність оцінки адаптованості молодих людей як результату гармонійного поєднання успішного зовнішнього пристосування до вимог громади та внутрішнього прийняття молоддю з числа ВПО свого нового соціального статусу.

Отже, аналіз результатів констатувального етапу дослідження показав, що більшість молодих ВПО на базі ГО «Молодь Васильківщини» перебувають на *середньому або низькому рівнях соціальної адаптації.*

Так, анкетування дозволило виявити реальний стан соціального забезпечення молоді з числа ВПО. Найбільш критичним виявився показник професійної реалізації. За даними анкетування, найбільш гострою проблемою залишається *професійна нереалізованість*. Приблизно 50% опитаних зазначили, що працюють не за фахом або мають тимчасові підробітки, що не відповідають їхньому рівню кваліфікації. Це породжує почуття соціальної незатребуваності та невпевненості у майбутньому. Побутовий аспект адаптації також викликає занепокоєння: значна частина молоді орендує житло, витрачаючи на це більшу частину доходу, що обмежує їхні можливості для саморозвитку та культурного дозвілля.

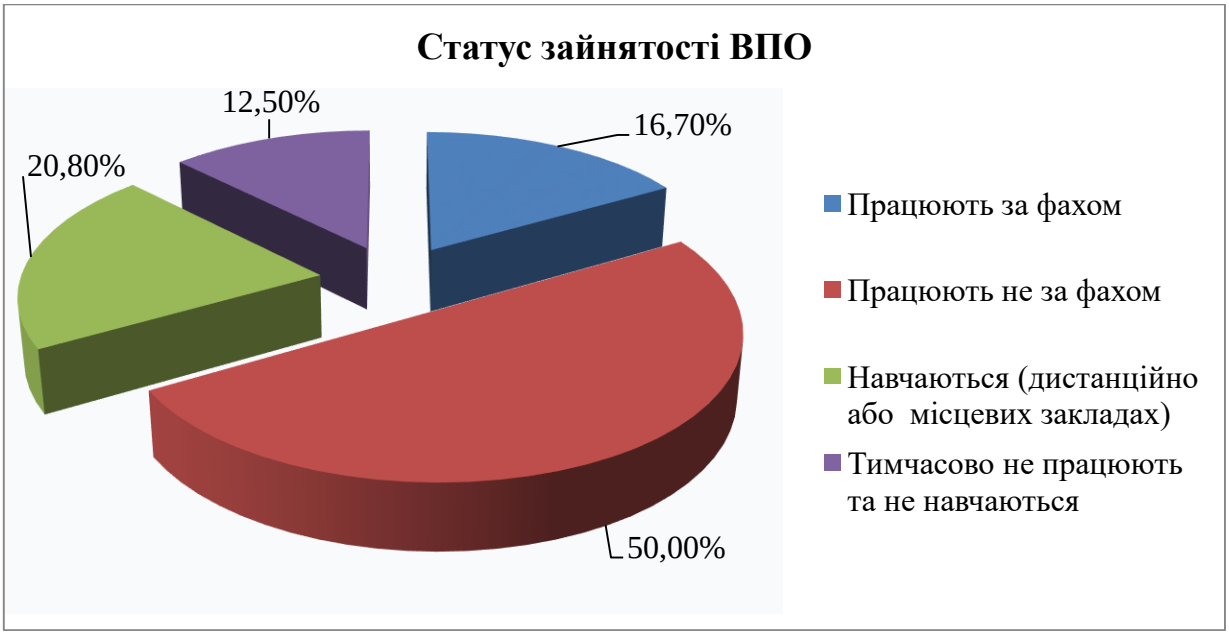

Рис. 2.1. Результати анкетування щодо встановлення соціального профілю молоді з числа ВПО

Отже, за аналізом результатів анкетування, представлених у вигляді діаграми (рис. 2.1.) ми бачимо, що половина опитаних (50%) змушені займатися діяльністю, яка не відповідає їхній кваліфікації, що вказує на

труднощі професійної адаптації. Лише 16,7% молодих переселенців змогли реалізуватися у професії на новому місці, що підтверджує необхідність групової роботи у напрямі професійного нетворкингу.

Аналіз результатів включеного спостереження та напівструктурованого інтерв'ю (Додатки В, Г) на констатувальному етапі дослідження засвідчив переважно пасивну модель соціальної поведінки більшості учасників. Соціальним працівником було зафіксовано низький рівень комунікативної ініціативи: молоді люди рідко вступали у відкритий діалог, обмежуючись формальними відповідями та уникаючи зорового контакту під час групових обговорень у хабі ГО «Молодь Васильківщини». Спостерігався виражений ефект «соціальної капсуляції», за якого внутрішньо переміщена молодь взаємодіяла виключно між собою, демонструючи обережність або навіть відчуженість щодо місцевих активістів. Під час інтерв'ю респонденти часто висловлювали почуття невпевненості та «тимчасовості» свого перебування, що блокувало їхню готовність до волонтерської діяльності чи довгострокових проєктів. Здатність дотримуватися правил організації була високою, проте вона мала скоріше адаптивно-захисний характер («бути непомітним»), а не випливала зі свідомого бажання стати частиною команди». За протоколом спостереження (додаток Г) у більшості учасників переважали бали «1» та «2». Отже, соціальний працівник зафіксував «комунікативну скутість» та «низьку готовність до лідерства як превалюючи показники.

Далі, якщо розглядати результати наступного нашого інструменту на констатувальному етапі – це була Шкала соціальної дистанції (ми брали адаптовану версію Е. Богардуса) – можна побачити багато цікавого. Взагалі, ця шкала допомагає зафіксувати стан «включеності» людини в соціум або ж, навпаки, її «соціальне відчуження». Так от, результати показали, що молодь з числа ВПО переважно спілкується тільки у колі «своїх» (тобто таких самих переселенців, як вони самі). Вони ніби відчувають якийсь бар'єр, який заважає їм просто влитися в уже існуючі молодіжні компанії тут, на

Васильківщині. Це, власне, ще раз підтверджує нашу гіпотезу. Ми чітко бачимо, що молодим людям реально потрібен якийсь спеціально організований простір для простого, неформального спілкування та якоїсь спільної діяльності. І якраз громадська організація це те місце, яке може такий простір забезпечити.

Як ми бачимо, переважна більшість молоді з числа ВПО (45,8%) готова до спільної діяльності в межах громадської організації, проте зберігає певну дистанцію в особистому спілкуванні. Це вказує на те, що бар'єр інтеграції лежить не в площині конфліктів, а саме в площині відсутності спільних неформальних зв'язків, які ми плануємо формувати через групові заняття.

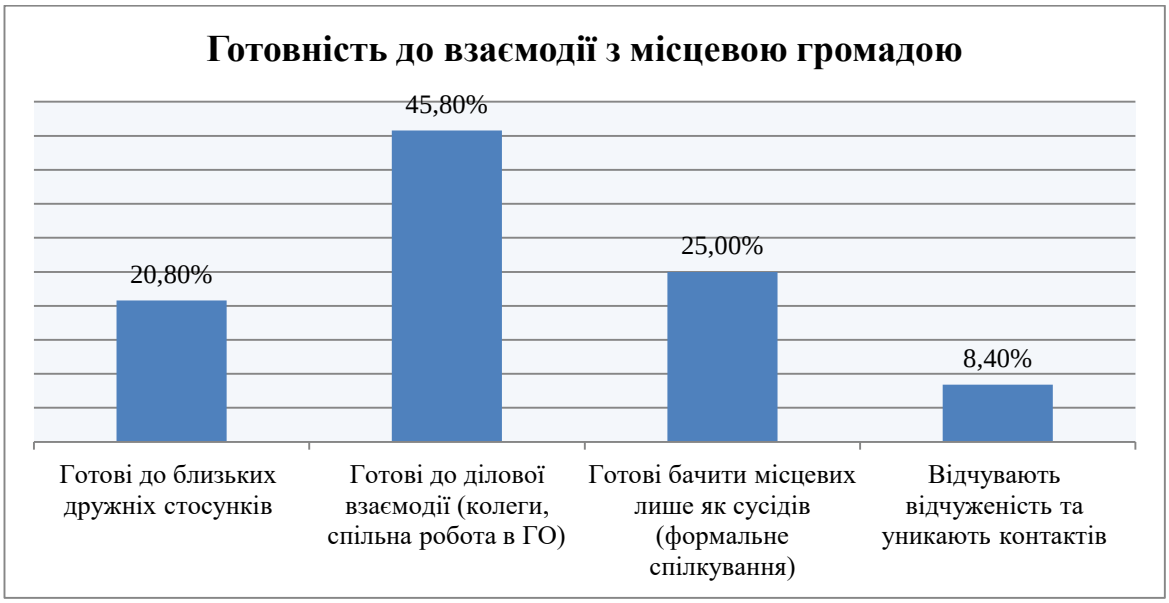

Рис. 2.2. Результати шкалювання соціальної дистанції молоді з числа ВПО на констатувальному етапі

Результати за методикою Роджерса-Даймонда для визначення рівня *соціальної адаптації молоді з числа ВПО* на початковому етапі виявили знижені показники за шкалою «емоційного комфорту» та «самоприйняття». Учасники схильні до самокритики та часто відчувають тривогу через невизначеність свого соціального статусу. Низький рівень «інтернальності» (внутрішнього контролю) свідчить про те, що молодь часто відчуває себе залежною від обставин, а не суб'єктом власного життя.

Отже, представимо результати по визначенню стану соціальної адаптації молоді з числа ВПО на рисунку 2.3.

Найнижчі показники зафіксовано за шкалами «Емоційний комфорт» (38%) та «Інтернальність» (35%). Це означає, що молоді люди часто відчувають тривогу та мають відчуття, що вони не впливають на обставини свого життя. Показник «Прийняття інших» (51%) є дещо вищим, що є позитивним прогностичним фактором для проведення групової роботи.

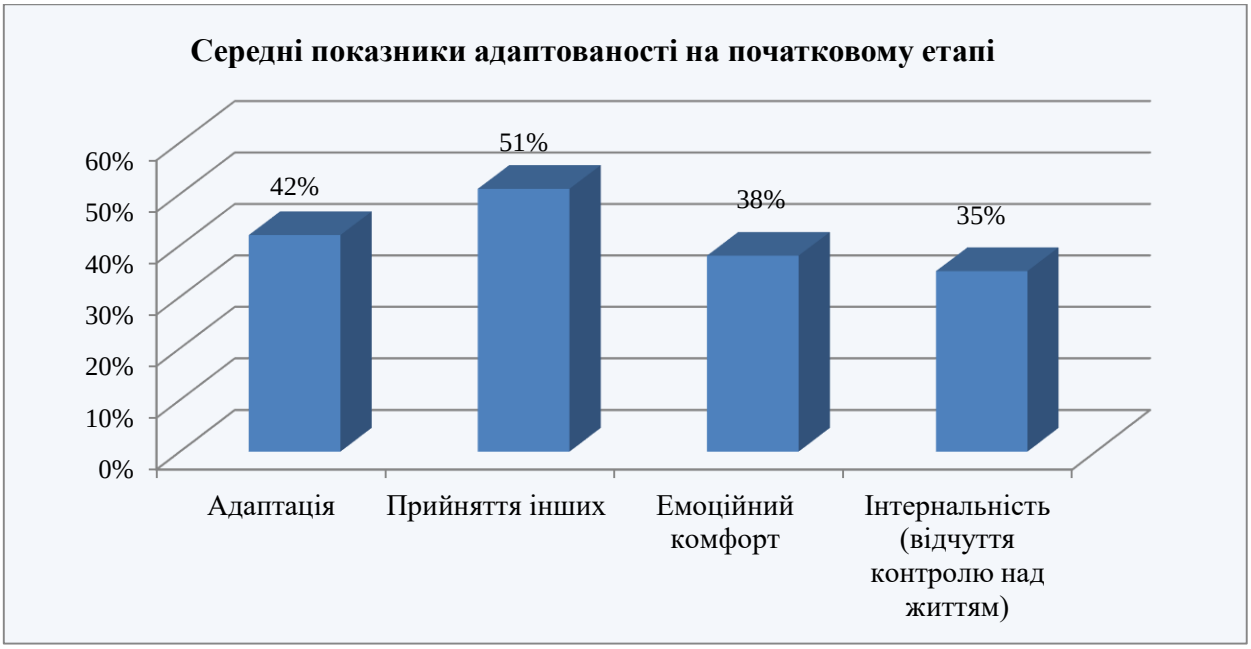

Рис. 2.3. Результати визначення стану соціальної адаптації молоді з числа ВПО на констатувальному етапі

Отже, результати діагностики, яку ми проводили на базі ГО «Молодь Васильківщини», справді підтвердили, що молоді переселенці мають глибоку потребу в соціальній інтеграції. Виявлені нами проблеми у професійній сфері, досить велика соціальна дистанція та низька активність у житті громади – все це показує, що насправді потрібно впроваджувати спеціальну програму групової роботи. Така програма має бути спрямована на те, щоб скоротити цю дистанцію та допомогти молоді стати більш активною і самостійною в новій громаді. Ті дані, які ми отримали на констатувальному етапі, стануть для нас певним еталоном. Ми будемо використовувати їх для

порівняння на контрольному етапі експерименту, де, як ми очікуємо, показники адаптації зростуть, навички спілкування покращаться, а професійний потенціал молодих переселенців стане вищим.

Висновки до розділу 2

У другому розділі нашої роботи ми провели комплексний аналіз діяльності ГО «Молодь Васильківщини» та зробили практичне дослідження того, як зараз адаптується молодь із числа ВПО. Отримані результати дають нам можливість зробити такі загальні висновки:

По-перше, аналіз роботи ГО «Молодь Васильківщини» підтвердив, що ця організація є чи не найважливішим гравцем у соціальній роботі громади. Вона має справді великий потенціал для того, щоб допомагати молодим переселенцям інтегруватися. Ми побачили, що організація змогла вдало змінити свою діяльність відповідно до умов війни: якщо раніше вони більше займалися просто розвагами чи дозвіллям, то тепер роблять серйозні соціальні проєкти. Це і допомога з інформацією, і волонтерство, і неформальне навчання. Власне, ГО стала таким собі «безпечним простором» для молодих людей, де немає зайвого формалізму і можна швидше знайти друзів чи знайомих. Проте наше дослідження показало, що попри велику кількість різних заходів, робота з адаптації ВПО часто виглядає якоюсь розрізненою або фрагментарною. Це підштовхує нас до висновку, що потрібна системна програма групової роботи, яка б об’єднала в собі все: і побутові питання, і професійні моменти, і просто спілкування.

Після обґрунтування діагностичного інструментарію, нами вирішено змістити основний акцент із суто психологічного стану людини на те, як вона реально функціонує в суспільстві. Ми обирали методики так, щоб була можливість оцінити і об’єктивні показники адаптації (наприклад, чи є у молоді робота і як у них справи з побутом), і суб’єктивні моменти – тобто, чи

відчуває людина себе частиною громади і яка зараз соціальна дистанція. Нами використано соціальне анкетування, шкалу Богардуса та методику Роджерса-Даймонд, що дозволило зробити констатувальний етап дослідження валідним і комплексним. Завдяки такому підходу ми отримали «соціальний профіль» нашої групи з 24 осіб. Власне, ці дані стануть для нас еталоном для подальшої перевірки, наскільки ефективним був наш експеримент.

Результати діагностики того, як ці 24 особи облаштували свій побут і професійне життя, показали дуже серйозний розрив (диспропорцію) між тим, яку освіту мають молоді ВПО, і тим, де вони реально працюють. Ми з'ясували, що лише 16,7% опитаних працюють за фахом. У той же час рівно половина (50%) займається некваліфікованою працею або просто шукає випадкові підробітки, щоб вижити. Це справді свідчить про стан такої собі «професійної деградації», коли молода людина змушена просто змінювати свій кар'єрний шлях, а це дуже заважає нормально адаптуватися. Крім того, дуже дорога оренда житла і відсутність грошей на те, щоб якось планувати майбутнє, створюють у молоді це постійне відчуття «тимчасовості». Це дуже негативно впливає на їхню мотивацію, адже вони не хочуть витрачати час на те, щоб будувати нові зв'язки у Васильківській громаді, обґрунтовуючи це тим, що не знають, скільки тут пробудуть.

Дослідження соціальної дистанції за методикою Е. Богардуса показало, що молодь з числа ВПО перебуває у стані «соціальної обережності» (середній бал 3,8). Більшість респондентів (45,8%) готові до ділової взаємодії з місцевою молоддю в межах ГО, проте лише 20,8% готові до встановлення близьких дружніх стосунків. Виявлено тенденцію до капсуляції молодих переселенців у межах свого кола спілкування, що свідчить про існування невидимих бар'єрів між «своїми» та «місцевими». Це підтверджує, що самостійна інтеграція відбувається повільно, а молодь потребує спеціально організованих «мостів взаємодії», які може забезпечити фасилітована групова робота.

Аналіз показників соціально-психологічної адаптації (за Роджерсом-Даймонд) виявив низький рівень «емоційного комфорту» (38%) та «інтернальності» (35%). Це вказує на те, що молоді з числа ВПО відчувають брак контролю над власним життям і часто сприймають себе як об’єкти допомоги, а не як активних суб’єктів громади. Порівняно вищий рівень «прийняття інших» (51%) є позитивним прогностичним фактором, який вказує на відкритість молоді до групових форм роботи та готовність до діалогу, якщо для цього буде створено відповідні умови.

Отже, підбиваючи підсумки результатів констатувального етапу нашого дослідження, можна стверджувати, що рівень соціальної адаптації молодих переселенців на базі ГО «Молодь Васильківщини» є скоріше середньо-низьким. Найбільші проблеми тут лежать у тому, що молодь не може знайти нормальну роботу, має нестабільні умови в побуті та відчуває певну соціальну дистанцію від місцевої громади. Всі ці показники, власне, свідчать про те, що тих форм роботи, які зараз є в ГО, не зовсім достатньо. Їх справді треба доповнити спеціальною програмою групової роботи, яка б допомогла молодим людям перестати просто пасивно «пристосовуватися» до ситуації, а почати реально інтегруватися та стверджуватися професійно.

Таким чином, наше емпіричне дослідження у Васильківській громаді, в якому взяли участь 24 респонденти, ще раз підтвердило, наскільки складним є процес соціальної адаптації для молоді з числа ВПО. Ми побачили, що робота учасників часто зовсім не відповідає їхній кваліфікації, вони відчувають певну віддаленість від місцевих і не завжди почуваються емоційно комфортно на новому місці. Це свідчить про те, що така адаптація є швидше вимушеною та «поверхневою», ніж реальною. Саме тому вважаємо доцільним впровадити програму групової роботи, яка б допомогла зменшити цю соціальну дистанцію та зробила б молодь більш активною і самостійною у новій для них громаді.

РОЗДІЛ 3.
РЕАЛІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

3.1. Зміст та методика впровадження програми групової роботи з молоддю ВПО

Розробка та подальше впровадження програми «Крок до нової громади» на базі ГО «Молодь Васильківщини» стало нашою безпосередньою відповіддю на ті проблеми, які ми зафіксували під час констатувального етапу. Зокрема, йдеться про високий рівень професійної дезорієнтації, відсутність стабільного побуту та значну соціальну дистанцію, яка виникла між молодими переселенцями та місцевими мешканцями. Реалізація цієї програми базувалася на ключових для сучасної соціальної роботи принципах: суб'єктності, дотриманні конфіденційності та активному залученні самих учасників [4]. Враховуючи постійні безпекові виклики через воєнний стан та нестабільність з електроенергією, ми спиралися на наукові висновки щодо доцільності цифрових інструментів у соціальній сфері [30]. Тому програму було вирішено проводити у гібридному форматі (поєднуючи офлайн та онлайн), що врешті дозволило нам не переривати соціальний супровід навіть у періоди тривалих повітряних тривог чи відключень світла.

Методологічно ми опиралися на фасилітативний підхід. Це означає, що соціальний працівник у групі виступає не як суворий наставник чи ментор, а як модератор процесів, який стимулює учасників ділитися власним життєвим досвідом. До експерименту було залучено 24 особи, які пройшли через шість послідовних занять, де кожна зустріч мала свою конкретну мету та очікуваний результат. Сама логіка побудови нашої програми передбачала поступовий рух: від стабілізації емоційного стану учасників на перших етапах до їхньої активної соціальної дії та остаточного професійного

самовизначення вже безпосередньо у новій громаді (детальніше структуру занять представлено у Додатку Б).

Початковий етап реалізації нашої програми (Заняття 1: «Точка відліку: Знайомство та безпека») ми спрямували на те, щоб подолати первинний опір учасників і почати формування так званого «групового мислення». У процесі роботи з молодими переселенцями ми вважаємо критично важливим створення саме безпечного середовища. Це зумовлено тим, що досвід втрати дому часто змушує молодь закриватися в собі та з недовірою ставитися до будь-яких нових інституцій. Щоб учасники відчули себе справжніми співавторами процесу, ми використали методику розробки «групового договору», детальне обґрунтування якої наведене у підручнику М. Лукашевича. На нашу думку, такий крок став важливим елементом демократизації відносин у групі [32].

Головною метою першого заняття програми «Крок до нової громади» була трансформація окремих індивідів у цілісну групу, де панує взаємна довіра та спільні цілі. Оскільки молоді переселенці часто мають травматичний досвід раптової втрати соціального статусу, початковий етап роботи вимагав від нас, як від організаторів, особливої уваги до створення «атмосфери прийняття» (за концепцією К. Роджерса). У межах простору ГО «Молодь Васильківщини» ми намагалися реалізувати це через неформальне облаштування локації, відмову від жорсткої ієрархії та постійний наголос на рівності всіх присутніх.

Центральною методичною частиною цього етапу стала проєктивна вправа «Мапа мого шляху». Її використання у соціальній роботі з ВПО дає змогу перевести складний досвід переміщення з площини хаотичних емоцій у формат структурованого наративу. Це перегукується з тезою Т. Титаренко про те, що можливість розповісти власну історію в безпечному колі є першим і дуже вагомим кроком до подолання кризового стану [59].

Саме заняття ми побудували таким чином: кожен учасник отримав аркуш паперу та маркери (для онлайн-формату ми підготували інтерактивну

дошку Miro). Завдання полягало у схематичному зображенні свого шляху від «точки А» (життя до війни) до «точки Б» (Васильківська громада). Ми пропонували позначати на цій мапі не лише географію, а й символічні «зупинки»: людей, які підтримали, виклики, які вдалося подолати, та внутрішні ресурси, знайдені в дорозі. Як модератори, ми стимулювали учасників не зациклюватися лише на негативі, а шукати «символи сили». Наприклад, «зупинка – волонтерський центр» або «точка – випадкове знайомство, що стало початком дружби». Це дозволило нам змістити фокус із ролі «жертви обставин» на роль «мандрівника, який долає перешкоди», що є фундаментом для відновлення суб'єктності молоді [20].

Бажаючі учасники презентували свої мапи. Важливою методичною умовою було правило «активного слухання» та відсутність оціночних суджень. Коли 24 учасники побачили мапи один одного, відбувся ефект «соціальної синхронізації» – усвідомлення того, що попри різність міст виїзду, їхні труднощі та надії мають багато спільного. Це значно знизило рівень міжособистісної дистанції, зафіксованої нами на констатувальному етапі за шкалою Богардуса.

На наш погляд, виконання вправи «Мапа мого шляху» дозволило успішно вирішити одразу кілька стратегічних завдань соціальної адаптації. По-перше, ми змогли досягти «легалізації почуттів»: молоді люди отримали простір, де можна було відкрито сумувати за втраченим домом, але при цьому не відчувати провини за радість від знаходження чогось нового. По-друге, ця вправа допомогла учасникам чітко ідентифікувати свій «соціальний капітал». Вони наочно побачили, які саме навички – чи то комунікабельність, чи креативність або просто витривалість – допомогли їм дістатися Васильківщини. Було важливо підкреслити, що саме ці якості стануть їм у пригоді під час розбудови життя в новій громаді.

Варто зауважити, що під час проведення заняття на базі ГО «Молодь Васильківщини» нам довелося постійно зважати на безпековий контекст. Зокрема, коли оголошували повітряну тривогу, ми з групою переміщувалися

в укриття і продовжували працювати над мапами вже там. Це, як не дивно, додало вправі ще глибшого символізму: учасники відчули, що їхній шлях триває і вони продовжують будувати його навіть у таких складних обставинах. Для тих, хто працював у онлайн-режимі та мав перебої зі світлом, ми організували підтримку через Telegram. Наш цифровий менеджер збирав їхні елементи, які ми потім зачитували під час синхронної зустрічі. На мою думку, це забезпечило справжню інклюзивність процесу – кожен учасник відчув, що його історія є важливою для групи.

Завершальним етапом вправи стало позначення на мапах символічної «точки майбутнього» у Василькові. Ми попросили учасників написати хоча б одну річ, яку вони реально хочуть втілити в цій громаді протягом найближчого місяця. Такий крок дозволив нам плавно перейти від ретроспективного аналізу до конкретного планування. Власне, це і стало містком до наступних занять, де ми більше говорили про ресурсність та професійний нетворкинг. Можна сказати, що ця вправа виконала роль такого собі «соціального клею», який поєднав 24 різні історії в єдиний груповий простір. Учасники змогли вербалізувати свої труднощі, побачили, що їхні переживання не є унікальними (що значно знижує стрес), і таким чином заклали фундамент для подальшої згуртованої роботи над адаптацією.

Другий етап програми (Заняття 2: «Ресурсність у часи змін») зосередився на активізації внутрішнього адаптаційного потенціалу, він мав на меті зміцнення життєстійкості молодих переселенців через інвентаризацію їхніх внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Оскільки констатувальний етап дослідження зафіксував низький рівень «інтернальності» (35%), соціальна робота на цьому етапі була спрямована на повернення молодій людині відчуття контролю над власним життям. Ми відійшли від суто терапевтичного підходу, зосередившись на *соціальній ресурсності, яку О. Карпенко трактує як* «здатність особистості знаходити підтримку в новому середовищі та використовувати свій попередній досвід для вирішення актуальних побутових та професійних завдань» [20]. Адже, враховуючи, що

на констатувальному етапі було зафіксовано низький рівень емоційного комфорту, виникла потреба у навчанні молоді технікам саморегуляції. Соціальна робота в цьому контексті тісно переплітається з психологічною підтримкою, на чому зосереджує увагу Т. Титаренко у своїй праці, проте акцент робився на практичних інструментах «заземлення» та пошуку зовнішніх ресурсів у громаді [59].

Центральне місце на цьому занятті ми відвели адаптованій вправі «Колесо соціального ресурсу». Ми вирішили дещо відійти від класичних психологічних інтерпретацій і наповнили сектори «колеса» більш практичними, соціально-економічними категоріями. Зокрема, ми включили такі пункти, як «освіта та навички», «професійні зв'язки», «соціальне оточення у Василькові», а також «інформаційна грамотність» та «фінансова стійкість». Завдяки самодіагностиці кожен учасник зміг побачити, які саме сфери у нього зараз «просідають». Наприклад, як ми і передбачали, більшість учасників вказали на дефіцит у секторі «професійні зв'язки». Власне, це і стало логічним підґрунтям для того, щоб на наступних етапах ми більше уваги приділили навчанню нетворкингу. У методичному плані ми спиралися на підхід О. Безпалько. Для нас було важливо, щоб молоді люди не просто побачили свої проблеми, а усвідомили наявність сильних сторін, які вони «привезли» із собою (освіта, досвід, цифрові навички), і зрозуміли, як цей багаж можна конвертувати у соціальний капітал вже на новому місці [4].

Ми бачимо, що вправа «Колесо ресурсу» допомогла молоді чітко розмежувати свої «зони сили» (це могло бути волонтерство чи спорт) та «зони дефіциту». Окремим важливим блоком ми виділили навчання технікам стабілізації. На нашу думку, це критично важливо сьогодні, щоб молодь могла самостійно справлятися зі стресом, який постійно виникає через війну та бойові дії. Також ми не забували про цифрову складову: завдяки розсилці гайдів у Telegram доступ до цієї корисної інформації отримали навіть ті учасники, які через якісь технічні причини не змогли бути присутніми на зустрічі.

Варто також наголосити, що саме гібридний формат дозволив нам максимально ефективно використовувати цифрові ресурси. У Telegram-чаті учасники отримували інтерактивні чек-листи для оцінки своєї стійкості (резильєнтності), які ми розробили на основі міжнародної шкали CD-RISC (Connor-Davidson Resilience Scale). Це дуже допомогло в ситуаціях із перебоями в енергопостачанні: люди могли опрацьовувати матеріал асинхронно, коли у них з'являвся світло та інтернет, не втрачаючи при цьому загального темпу програми.

Третій етап впровадження (Заняття 3: «Васильківщина – мій новий простір») був присвячений був присвячений когнітивній адаптації та подоланню інформаційного бар'єру. Адже для молоді з числа ВПО, як зазначає Г. Слобожанін, успішна інтеграція неможлива без «читабельності» міста – розуміння того, як працюють його сервіси, де знаходяться центри прийняття рішень та які можливості для самореалізації надає місцева влада та громадський сектор [56, с. 46].

Основною методикою на цьому етапі ми обрали «Соціальну картографію громади». Разом із учасниками ми працювали над створенням інтерактивної мапи Васильківщини, куди наносили не лише офіційні установи (ЦНАП, лікарні чи відділи соцзахисту), а й так звані «точки молодіжного тяжіння». До них ми віднесли коворкінги, бібліотеки з вільним інтернетом, спортивні локації та, власне, сам хаб ГО «Молодь Васильківщини». Особливу увагу ми приділили безпековому картування – ми позначали найближчі укриття та «пункти незламності» поруч із місцями, де наші учасники живуть або навчаються. На нашу думку, це дозволило безпосередньо задовольнити базову потребу в безпеці, про яку пише Т. Титаренко і яку ми вже детально розглядали у теоретичному розділі нашої роботи [59].

Цікавою особливістю заняття стало використання методу «Живої розмови з експертом». До нашої зустрічі (як офлайн, так і через Zoom) долучилися фахівці відділу молоді та спорту Васильківської міської ради, які

презентували учасникам Соціальний паспорт громади. Молоді переселенці отримали реальну можливість поставити прямі запитання про те, як отримати субсидію, як користуватися пільговим проїздом або як взяти участь у програмах підтримки бізнесу. Ми вважаємо, що це допомогло суттєво скоротити дистанцію між молоддю та владою, даючи учасникам відчуття того, що громада справді відкрита до їхніх запитів.

Крім того, ми використали метод «Інформаційного квесту», який змусив учасників самостійно шукати рішення для складних побутових ситуацій. Наприклад, вони шукали відповіді на питання: «як записати дитину в садочок саме у Василькові?» або «де отримати юридичну консультацію, якщо документи втрачено?». Такий діяльнісний підхід, як зазначає М. Головатий, перетворює пасивне сприйняття інформації на реальну навичку орієнтування в соціумі, що стає фундаментом для соціальної автономії людини [11]. У результаті кожен учасник сформував свій «особистий довідник переселенця у Василькові». Це, власне, додало їм впевненості у щоденному побуті та підготувало підґрунтя для наступного етапу – виходу на ринок праці.

Варто зауважити, що наша програма передбачала не просто лекції, а активне дослідження міста. Учасники вивчали локації, де надають адмінпослуги, молодіжні центри та культурні хаби. Завдяки залученню представників ГО «Молодь Васильківщини», молоді ВПО отримали інформацію «з перших рук» про всі неформальні можливості розвитку в місті. Ми переконані, що така методика допомагає зменшити відчуття відчуженості. Як пише Г. Собожанін, це дозволяє людині перетворити «чужий простір» на свій власний «життєвий простір», де вона почувається на своєму місці [56].

Четвертий етап нашої програми (Заняття 4: «Ефективна комунікація та нетворкинг») ми планували як своєрідний місток до майбутньої професійної інтеграції учасників. Оскільки попередня діагностика чітко показала, що молоді ВПО мають значні труднощі з реалізацією свого фахового потенціалу,

ми спрямували зусилля на розвиток навичок ділового спілкування та самопрезентації. Для цього ми активно використовували рольові ігри, які дозволили нам змоделювати реальні життєві ситуації: від проходження співбесіди у місцевих роботодавців до ведення переговорів щодо оренди житла чи отримання соціальних пільг. У цьому контексті ми розглядаємо соціальну інтеграцію молоді передусім як «здатність ефективно використовувати комунікативний капітал для покращення якості свого життя» [20]. Під час заняття учасники вчилися формувати власну мережу контактів, обмінюючись досвідом та конкретними запитами у межах Васильківщини.

Окремим методичним інструментом цього заняття стала техніка «Акваріум». Ми обрали її не випадково, а виходячи з потреби молодих переселенців відпрацювати складні соціальні взаємодії у безпечному та контрольованому середовищі. На нашу думку, це добре корелює з теорією соціального навчання, згідно з якою спостереження за моделями поведінки інших людей є одним із найшвидших та найефективніших способів засвоєння нових соціальних ролей.

Варто зауважити, що під час «Акваріуму» одна частина групи брала активну участь у рольовій моделі (наприклад, «працедавець – кандидат»), а інша – спостерігала та аналізувала комунікативні помилки. Такий підхід дозволив учасникам подивитися на себе з боку та отримати конструктивний зворотний зв’язок від однолітків. Як ми побачили, це значно знижує рівень тривоги перед реальними соціальними контактами та допомагає сформувати чіткі алгоритми дій у типових для переселенців ситуаціях. У результаті учасники почали сприймати нетворкинг не як складну теоретичну конструкцію, а як практичний інструмент, що реально допомагає розв'язувати щоденні проблеми в новій громаді.

Для проведення вправи група з 24 осіб була поділена на дві підгрупи: «активні учасники» (ті, хто перебуває всередині «акваріума») та «спостерігачі» (ті, хто аналізує процес ззовні). Для «акваріума» ми обрали

найбільш актуальну для молоді з числа ВПО ситуацію – *«Перша зустріч із потенційним роботодавцем або партнером у новій громаді»*. Сценарій передбачав, що молода людина (ВПО) приходить до місцевого підприємця або керівника проєкту у Василькові з пропозицією про співпрацю або запитом на працевлаштування. Далі 3-4 учасники всередині кола розігрували діалог. Головним завданням було продемонструвати навички самопрезентації, уміння чітко формулювати свої професійні компетенції та долати «синдром переселенця» (уникнення позиції жертви). Решта 20 учасників отримали конкретні завдання для спостереження: одна група стежила за вербальною комунікацією (що було сказано), друга – за невербальними сигналами (пози, жести, зоровий контакт), третя – за емоційним фоном та рівнем впевненості. Використання «Акваріума» у роботі з цією категорією молоді має свої унікальні особливості. По-перше, це можливість *візуалізації соціального бар'єру*. Коли учасник-ВПО бачить зі сторони, як його колега по групі надмірно вибачається або, навпаки, закривається у спілкуванні, він починає усвідомлювати власні помилкові стратегії поведінки. По-друге, техніка дозволяє зняти надмірну тривожність. Для людини, яка пережила травму переміщення, прямий контакт із «новою громадою» часто сприймається як загроза оцінки. «Акваріум» перетворює цю загрозу на гру, де помилка не має негативних життєвих наслідків, а є лише матеріалом для аналізу [20]. Найважливішою частиною техніки став аналіз результатів. Соціальний працівник (фасилітатор) модерував дискусію так, щоб «спостерігачі» надавали зворотний зв'язок за принципом «сендвіча»: спочатку позитивні моменти, потім зони для росту і знову підтримка. Учасники обговорювали: Які фрази допомогли скоротити соціальну дистанцію? Як реагувати, якщо співрозмовник проявляє упередженість щодо статусу ВПО? Які невербальні знаки свідчили про впевненість у своїх силах?

Цікаво було спостерігати, як нам вдалося адаптувати техніку «Акваріум» до умов онлайн-взаємодії. Для цього ми активно

використовували функцію «закріплення відео» у месенджері. Двоє учасників (наші умовні «рибки») залишалися з увімкненими камерами та мікрофонами, розігруючи сцену в реальному часі, тоді як решта групи – «спостерігачі» – вимикали свої камери, щоб не відволікати увагу. Обговорення ми проводили або в загальному чаті, або вже голосом після того, як сцена завершувалася. На нашу думку, такий підхід дозволив нам зберегти необхідний фокус уваги та максимально точно відтворити ефект «скляної стіни» акваріума навіть у цифровому кабінеті.

Як показав аналіз, завдяки цій техніці молоді люди реально отримали шанс «прожити» ситуацію успішної комунікації в безпечних умовах. Ми вважаємо, що це безпосередньо вплинуло на зростання їхніх показників «прийняття інших» та «самоприйняття», які ми фіксували за методикою Роджерса-Даймонд. Власне, через аналіз поведінки однолітків учасники ставали значно толерантнішими і до власних комунікативних помилок. Крім того, ми помітили, що це заняття допомогло суттєво знизити рівень страху перед реальним нетворкингом у Васильківській громаді. Молодь завершила навчання, маючи в руках уже готові «скрипти» успішної взаємодії, що значно додало їм впевненості у власних силах.

П'ятий етап програми (Заняття 5: «Я в громаді: від адаптації до активності») був спрямований на перехід від пасивної позиції отримувача допомоги до активної громадянської участі. На цьому етапі основна роль громадської організації як суб'єкта соціалізації реалізувалася через «стимулювання суб'єктності молоді – здатності самостійно ініціювати зміни у новому середовищі» [69]. Центральним методом заняття став *«Мозковий штурм»*, спрямований на розробку мікро-ініціатив для Васильківської громади. Учасники, розділені на команди, генерували ідеї заходів, які могли б бути корисними як для ВПО, так і для місцевих мешканців. Це дозволило, як пише Т. Лях: «трансформувати статус переселенця з «отримувача допомоги» на «ресурсного волонтера» [33]. Серед запропонованих ідей були екологічні акції, вечори настільних ігор та професійні майстер-класи за

принципом «рівний-рівному», де молоді з числа ВПО пропонували поділитися власними фаховими навичками з громадою.

Під час реалізації програми ми постійно акцентували увагу на тому, що саме спільна волонтерська діяльність у межах ГО «Молодь Васильківщини» є, напевно, найшвидшим способом скоротити соціальну дистанцію. Через таку спільну працю учасники-ВПО знаходять точки дотику з місцевими активістами. На нашу думку, це не лише допомагає знайти нових друзів, а й сприяє подальшій професійній інтеграції та побутовій стабільності, на важливості яких для молоді наголошує у своїх працях В. Мухін [37].

Для того, щоб забезпечити справжню інклюзивність, ми активно використовували спільні Google-документи для редагування планів наших проєктів. Про доцільність таких цифрових інструментів у соціальній сфері пише М. Лещенко [30]. Це дозволило тим учасникам, які працювали онлайн, відчувати себе повноправними розробниками ініціатив, попри будь-які безпекові чи технічні обмеження. Варто також зауважити, що кожна ідея, яка виникала в групі, проходила ретельну перевірку на можливість реалізації в умовах воєнного стану. Ми звертали увагу на безпеку, наявність укриттів поруч із локаціями та енергонезалежність. Це вчило молодь не просто мріяти, а відповідально планувати свої дії та мислити критично навіть у кризових умовах.

Зрештою, результатом цього етапу стало не лише створення конкретних планів соціальної дії, а й суттєве зростання рівня «інтернальності» (тобто внутрішнього контролю) в учасників. Ми побачили, що молоді люди відчули реальну можливість впливати на життя своєї нової громади. Власне, це і заклало фундамент для того, щоб ГО перетворилася для них на постійний осередок підтримки та самореалізації.

Можна сказати, що впровадження методу мозкового штурму для розробки волонтерських ініціатив стало справжньою кульмінацією всієї нашої групової роботи. Ми вважаємо, що коли молода людина з числа ВПО починає діяти на користь нової громади, її статус у суспільній свідомості

докорінно змінюється: вона перестає бути «тим, хто потребує допомоги» і стає «корисною людиною» [69]. Учасники, пропонуючи власні ідеї для розвитку ГО та плануючи заходи для іншої молоді, відчули набагато більше контролю над власним життям. Таке залучення до спільної праці з місцевими мешканцями, як слушно зазначає Н. Паніна, є дуже потужним фактором для реального скорочення соціальної дистанції [41].

На заключному етапі (Заняття 6: «Підсумки: громада, де мені ок») ми ставили за мету провести рефлексію всього пройденого шляху та закріпити отримані результати. Важливим моментом для нас стала візуалізація змін: ми разом із учасниками порівнювали їхні початкові очікування з тими реальними досягненнями, яких вдалося досягти на фініші. Використання ритуалів завершення, зокрема вправи «Павутинка побажань», допомогло молоді по-справжньому усвідомити цінність тих соціальних зв’язків, які вони встигли сформувати в групі. Також саме на цій зустрічі було проведено повторне діагностування, результати якого і зафіксували позитивну динаміку, що стала наслідком реалізації нашої програми.

Варто зауважити, що методика впровадження програми враховувала всі особливості роботи в умовах цифрової трансформації. Для того, щоб результати були сталими, ми створили постійну Telegram-групу, яка стала майданчиком для асинхронної підтримки учасників. Ми публікували там конспекти зустрічей та відеозаписи окремих вправ, а також відповідали на запити молоді у реальному часі. На нашу думку, це допомогло суттєво мінімізувати вплив негативних факторів (як-от відключення світла чи повітряні тривоги) на результативність нашої роботи. Такий підхід повністю довів свою ефективність, забезпечивши гнучкість соціальної послуги та її повну відповідність запитам сучасної молоді [30].

Узагальнюючи зміст та методику нашої програми на базі ГО «Молодь Васильківщини», слід сказати, що використання методів групової роботи дозволило нам комплексно вплинути на весь процес адаптації. Поєднання інформаційної допомоги, тренування практичних навичок комунікації та

стимулювання соціальної активності створило умови для якісної трансформації життєвої позиції молодих переселенців. Наш досвід підтвердив, що громадська організація є чи не найкращим майданчиком для подібних ініціатив. Власне, її неформальний статус допомагає набагато швидше встановити довірливі стосунки з молоддю, що, як слушно зазначає Г. Собожанін, і є першоосновою для будь-якої дієвої соціальної допомоги [56].

3.2. Аналіз результатів та оцінка ефективності реалізованих заходів у діяльності ГО «Молодь Васильківщини»

Завершальним етапом нашого дослідження став контрольний етап експерименту, метою якого було проведення порівняльного аналізу показників соціальної адаптації молоді з числа ВПО до та після впровадження програми групової роботи. Для забезпечення валідності результатів ми використали той самий діагностичний інструментарій, що і на констатувальному етапі: авторську анкету соціального профілю, шкалу соціальної дистанції Е. Богардуса та методику діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд. Аналіз отриманих даних дозволив не лише зафіксувати кількісні зміни, а й оцінити якісні трансформації у соціальному функціонуванні 24 учасників експериментальної групи на базі ГО «Молодь Васильківщини».

Для оцінки загальної ефективності програми ми виділили ***три рівні соціальної адаптації*** молоді з числа ВПО, спираючись на сукупність показників (емоційний стан, соціальна активність, професійна задіяність):

Високий рівень (активна інтеграція): молода людина повністю включена в життя громади, має стабільні соціальні зв'язки з місцевими мешканцями, реалізована у професійній діяльності або навчанні, має високий рівень внутрішнього контролю та емоційного комфорту.

Середній рівень (формальна адаптація): молода людина стабілізувала свій побут, проте соціальні зв'язки носять переважно поверховий або вимушений характер. Вона бере участь у заходах ГО, але не проявляє активної ініціативи. Емоційний стан хиткий, але стабільний.

Низький рівень (соціальна дезадаптація): молода людина перебуває в ізоляції, відчуває себе «чужою» у громаді, не має постійної роботи чи чітких планів. Переважає відчуття тривоги, пасивна життєва позиція, висока соціальна дистанція до місцевих.

Отже, першим блоком контрольної діагностики було повторне *анкетування*, спрямоване на оцінку динаміки професійної реалізації та побутової стабільності молодих переселенців. У процесі реалізації програми особливий акцент робився на розвитку навичок нетворкингу та інформуванні про ресурси громади, що мало безпосередній вплив на економічну суб’єктність молоді (Карпенко). Ми бачимо, що контрольні результати засвідчили позитивні зрушення у структурі зайнятості учасників.

Зокрема, кількість осіб, які знайшли роботу за фахом або максимально наближену до своєї кваліфікації у Васильківській громаді, зросла з 16,7% (4 особи) до 33,3% (8 осіб). Цей показник став можливим завдяки залученню учасників до професійних груп нетворкингу в межах ГО та відпрацюванню технік самопрезентації. Також суттєво зменшилася кількість тих, хто перебував у статусі безробітного або не мав жодного виду діяльності (з 12,5% до 4,2%). Важливим якісним показником стало зростання рівня інформованості про соціальну інфраструктуру Васильківщини: якщо на початку лише 30% учасників вільно орієнтувалися у ресурсах громади, то після завершення програми 85% респондентів зазначили, що знають, куди звертатися для вирішення юридичних, побутових чи професійних запитів. Представимо результати упровадження програми групової роботи у вигляді діаграми (рис. 3.1.) у порівнянні показників До та Після упровадження програми у кількості осіб (учасників програми).

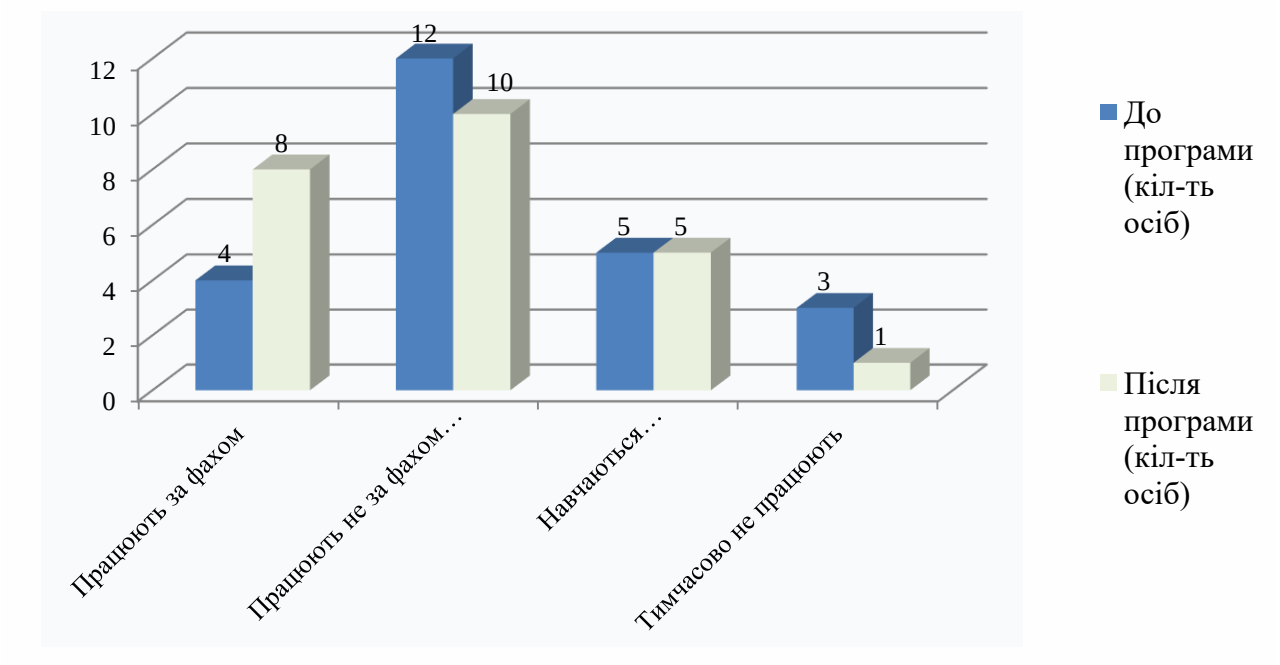

Рис. 3.1. Порівняльний аналіз професійної зайнятості учасників на констатувальному та контрольному етапах експерименту

Як ми бачимо, кількість людей, що знайшли роботу за фахом, подвоїлася (з 4 до 8), а кількість безробітних скоротилася до мінімуму. Такі зміни підтверджують, що групова робота у неформальному середовищі громадської організації сприяє швидшій мобілізації особистих ресурсів молоді. Як зазначає Т. Титаренко, «перехід від пасивної адаптації до активного професійного пошуку є свідченням відновлення соціальної стійкості особистості» [59]. Побутова адаптація також продемонструвала позитивну динаміку: учасники почали активніше використовувати місцеві сервіси та долучатися до спільних закупівель чи оренди, що стало прямим результатом налагоджених у групі горизонтальних зв’язків.

Другим важливим напрямом оцінки стала динаміка *змін рівня соціальної дистанції* (соціальної інтеграції) за методикою Е. Богардуса, описаною Н. Паніною як класичний діагностичній інструмент в соціологічних дослідженнях [41]. Це дослідження мало на меті перевірити, чи вдалося нам подолати ефект «соціальної капсуляції» молоді з числа ВПО. Нагадаємо, що на констатувальному етапі середній бал складав 3,8, що

свідчило про значну обережність у контактах із місцевою громадою. Після впровадження програми, де значна увага приділялася спільним волонтерським проєктам та неформальному спілкуванню у хабі ГО «Молодь Васильківщини», ми зафіксували суттєве зниження цього показника до 2,6 бала.

Це свідчить про перехід молоді від рівня «готовності лише до ділової взаємодії» до рівня «готовності до близького дружнього спілкування та спільної життєдіяльності в межах громади». Кількість осіб, які відчували відчуженість, скоротилася до мінімуму (4,2%). Водночас частка тих, хто вважає себе повноправним членом Васильківської громади, зросла з 20,8% до 54,2%. Це підтверджує ефективність методу соціального проєктування та волонтерства, які дозволили учасникам відчути власну корисність та отримати позитивне підкріплення від місцевого оточення[33; 41]. Наступна діаграма (рис. 3.2.) ілюстративно показує зміну рівнів соціальної дистанції.

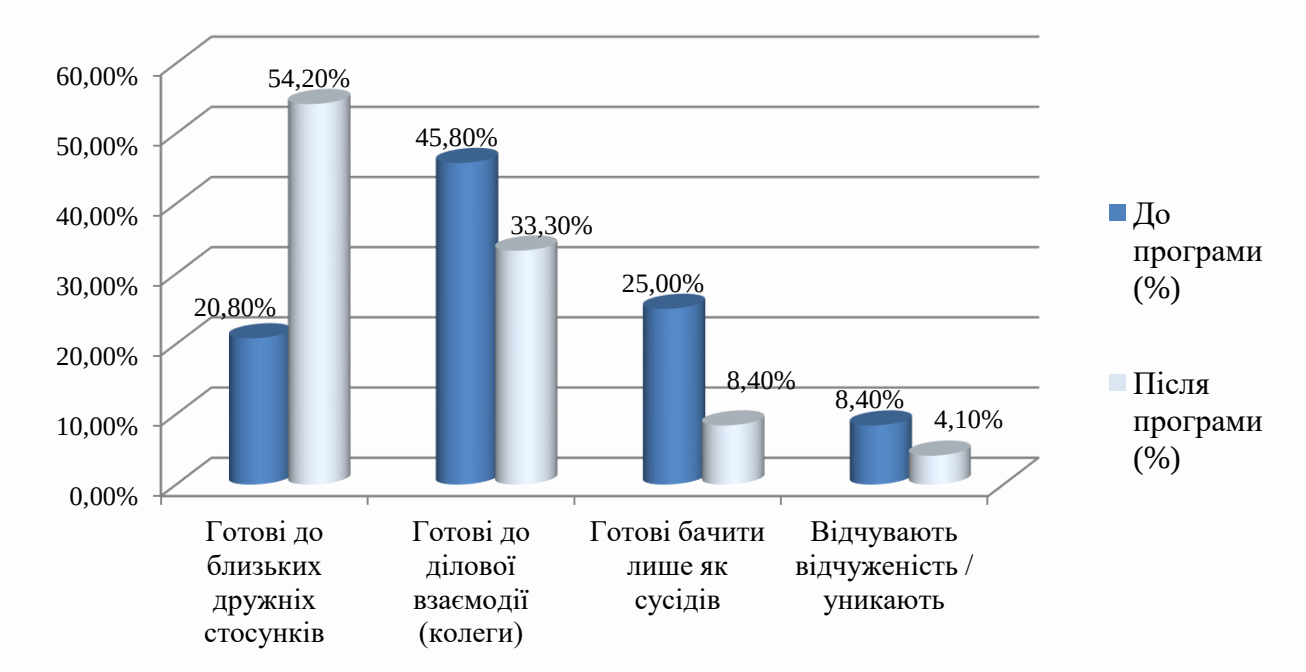

Рис. 3.2. Динаміка рівнів соціальної дистанції молоді з числа ВПО щодо мешканців громади після упровадження програми

Як ми бачимо, суттєвий ріст показника «Готові до близьких дружніх стосунків» (з 20,8% до 54,2%). Це головний доказ того, що групова робота в

ГО допомогла молоді з числа ВПО інтегруватися в місцеве середовище. Отже, якісний аналіз відповідей учасників підтвердив, що групова робота зняла психологічний бар'єр перед «місцевими». Учасники зазначали, що через спільну діяльність у ГО вони перестали відчувати себе «тимчасовими гостями» і почали розглядати громаду як місце для довгострокового розвитку. Таке скорочення дистанції є «ключовою умовою запобігання соціальній ексклюзії молоді з числа ВПО та сприяє зміцненню соціальної згуртованості на рівні всієї громади» [56].

Найбільш глибокі трансформації ми зафіксували за результатами *методики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд*, яка відображає внутрішню готовність особистості до ефективного функціонування в новому середовищі [80]. На констатувальному етапі найнижчими були показники «емоційного комфорту» та «інтернальності» (відчуття контролю над життям). Після впровадження експериментальної програми ми спостерігаємо статистично значуще зростання за всіма шкалами.

Інтегральний показник «Адаптація» зріс із 42% до 68%. Особливо помітною є позитивна динаміка за шкалою «Емоційний комфорт» – з 38% до 62%. Це свідчить про те, що участь у групових заняттях, навчання технікам саморегуляції та отримання соціальної підтримки в межах ГО «Молодь Васильківщини» допомогли молоді знизити рівень тривожності та відчути себе більш безпечно. Показник «Інтернальність» піднявся з 35% до 58%, що є результатом залучення молоді до планування власних проєктів та прийняття рішень у групі. Це означає, що молоді переселенці почали частіше брати відповідальність за своє життя на себе, а не покладатися лише на зовнішні обставини чи державну допомогу.

Отже, дані рисунка 3.3. свідчать про позитивну динаміку за всіма шкалами. Найбільший ріст спостерігається в «Емоційному комфорті» та «Інтернальності», що підтверджує ефективність твоїх вправ на ресурсність та соціальне проєктування. Шкала «Прийняття інших» також продемонструвала

ріст (з 51% до 74%), що корелює зі зниженням соціальної дистанції. Учасники стали більш толерантними до відмінностей у поглядах та поведінці місцевих мешканців, що мінімізує ризик виникнення конфліктів у майбутньому. Таке комплексне зростання показників свідчить про те, що групова робота вплинула не лише на поведінку молоді, як обґрунтовано передбачено у статті О. Карпенко, а й на їхню внутрішню ціннісно-мотиваційну сферу, сприяючи формуванню життєстійкості [20].

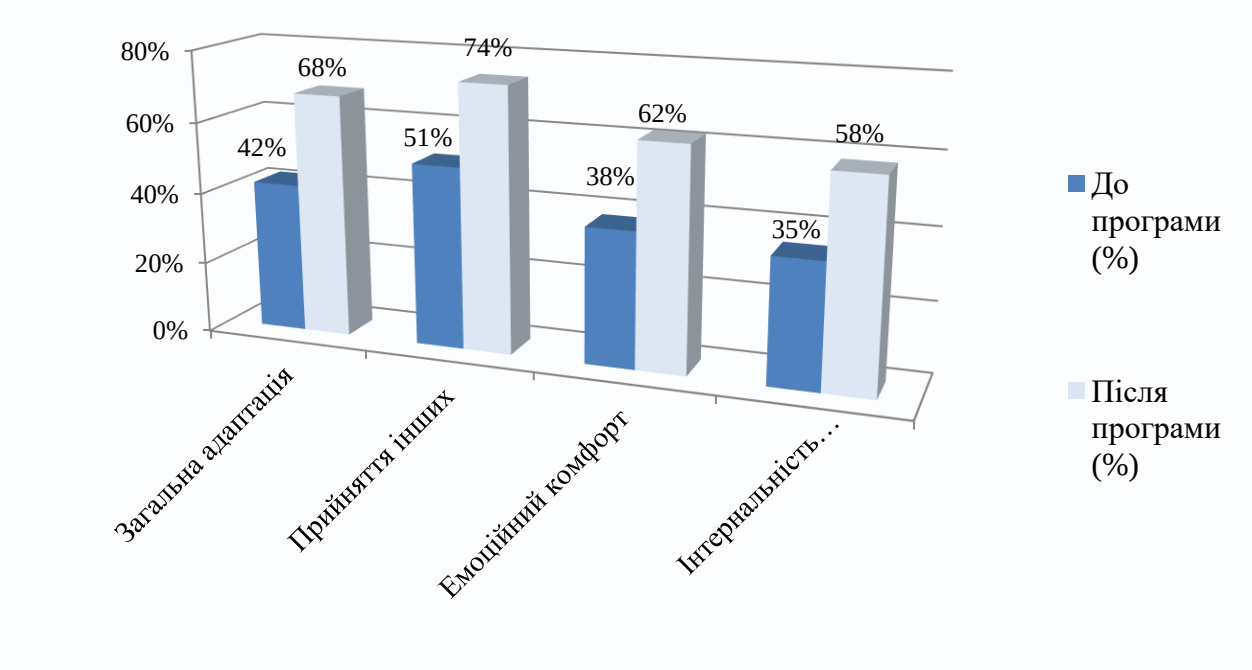

Рис. 3.3. Результати діагностики соціально-психологічної адаптації молоді з числа ВПО після упровадження програми (за методикою К. Роджерса та Р. Даймонд)

Окремим аспектом оцінки стала *ефективність використання цифрових інструментів та гібридного формату роботи* ГО «Молодь Васильківщини». За результатами фідбек-сесій, 92% учасників зазначили, що Telegram-чат групи та можливість онлайн-підключення стали критично важливими факторами, які дозволили їм завершити програму. Це доводить, що соціальна робота з молоддю в умовах війни, як зазначає М. Лещенко, має бути

«омніканальною», поєднуючи живий контакт із цифровими технологіями підтримки [30].

Ці дані підтверджуються результатами спостереження, згідно з якими ми бачимо також докорінні зміни у поведінковому компоненті адаптації молоді. Як ми бачимо за результатами спостереження, зафісованими у протоколі (Додаток Г), після впровадження програми бали змістилися до «2» та «3». Особливо зросла оцінка за параметром «Готовність до волонтерства» та «Пропозиція власних ідей». До того ж рівень комунікативної активності учасників зріс від пасивного очікування до проактивної взаємодії: молоді люди почали самостійно ініціювати обговорення, пропонувати власні ідеї для заходів та брати на себе відповідальність за виконання командних завдань. Особливо цінним показником стало руйнування бар'єрів «соціальної капсуляції» – під час фінальних занять групи стали змішаними, а міжособистісне спілкування набуло неформального, довірливого характеру. Під час підсумкових інтерв'ю учасники демонстрували сформовану суб'єктну позицію, зазначаючи, що відчувають себе повноправними членами громади Васильківщини. Готовність до волонтерської діяльності перейшла з декларативної у практичну площину: більшість учасників долучилися до поточних проєктів ГО (зокрема, «СпівДія» та екологічні ініціативи), що стало головним підтвердженням їхньої успішної соціальної інтеграції та прийняття правил і цінностей організації як власних.

Узагальнюючим показником ефективності впровадженої програми групової роботи стала позитивна зміна рівнів соціальної адаптації учасників (див. табл. 3.1). Порівняльний аналіз результатів засвідчив суттєвий перерозподіл респондентів за групами адаптованості.

Як свідчать дані таблиці, на початку експерименту рівно половина вибірки (50,0% або 12 осіб) перебувала на *низькому рівні соціальної адаптації*, що проявлялося у глибокій ізоляції та відчутті відчуженості від Васильківської громади. Після завершення програми кількість таких осіб скоротилася майже вп'ятеро – до 8,3% (2 особи). Ці учасники все ще

потребують індивідуального супроводу, проте вони вже залучені до комунікаційного поля громадської організації.

Таблиця 3.1.

Динаміка рівнів соціальної інтеграції молоді з числа ВПО на базі ГО «Молодь Васильківщини»

Рівень адаптації	***Констатувальний етап (до програми)***	***Контрольний етап (після програми)***	***Динаміка (+/-)***
Високий (активна інтеграція)	3 особи (12,5%)	9 осіб (37,5%)	+ 25,0%
Середній (формальна адаптація)	9 осіб (37,5%)	13 осіб (54,2%)	+ 16,7%
Низький (соціальна дезадаптація)	12 осіб (50,0%)	2 особи (8,3%)	- 41,7%

Найбільш помітною є позитивна динаміка *високого рівня адаптації*, показник якого зріс із 12,5% до 37,5%. Це молоді люди, які під час експерименту не лише стабілізували свій емоційний стан, а й знайшли конкретні шляхи професійної реалізації та стали волонтерами ГО «Молодь Васильківщини».

Збільшення частки респондентів із *середнім рівнем адаптації* (з 37,5% до 54,2 %) відбулося переважно за рахунок переходу осіб із «низького» рівня. Це свідчить про те, що групова робота стала тим необхідним імпульсом, який допоміг молоді вийти зі стану «соціальної капсуляції» та почати активніше взаємодіяти з оточенням.

Отже, кількісні дані, представлені в таблиці, математично підтверджують ефективність обраних методів групової роботи. Скорочення частки дезадаптованої молоді на 41,7 % є вагомим результатом діяльності громадської організації та доказом того, що цілеспрямований соціальний вплив у межах недержавного сектору здатний якісно змінювати життєві траєкторії внутрішньо переміщеної молоді

Таким чином, як ми бачимо, Громадська організація «Молодь Васильківщини» довела свою спроможність бути ефективним

експериментальним майданчиком. Неформальна атмосфера, відсутність бюрократичного тиску та орієнтація на конкретні потреби молоді дозволили досягти результатів, які часто є недоступними для державних установ. Оцінка учасників підтвердила, що ГО сприймається ними як «місце сили» та ресурсний центр, куди вони готові повертатися вже у ролі волонтерів або наставників для нових переселенців.

Підсумовуючи результати контрольного етапу дослідження, можна констатувати, що впровадження програми групової роботи на базі громадської організації призвело до суттєвого покращення соціальної адаптації молоді з числа ВПО. Кількісний аналіз підтвердив зростання рівнів професійної зайнятості та емоційного благополуччя, а якісний аналіз – скорочення соціальної дистанції та активізацію громадянської позиції учасників.

Отримані дані дозволяють стверджувати, що висунута гіпотеза дослідження повністю підтвердилася: процес соціальної адаптації молодих переселенців є більш успішним за умови використання цілеспрямованої програми групової роботи, реалізованої в межах діяльності громадської організації. Це зумовлено тим, що група виступає джерелом підтримки та майданчиком для відпрацювання соціальних ролей, а ГО надає необхідні ресурси та безпечне середовище для інтеграції. Таким чином, розроблена та апробована методика може бути рекомендована для використання в інших територіальних громадах України як ефективний інструмент підтримки молоді з числа ВПО.

3.3. Практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної роботи з молоддю ВПО засобами групової роботи

Результати проведеного дослідження та успішний досвід впровадження програми на базі ГО «Молодь Васильківщини» дозволяють сформулювати низку практичних рекомендацій для соціальних працівників, керівників громадських організацій та фахівців молодіжних центрів. Ці рекомендації спрямовані на підвищення ефективності соціальної адаптації молоді з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та забезпечення сталості результатів групової роботи в умовах воєнного стану.

По-перше, на рівні організації діяльності громадських об’єднань, рекомендується *забезпечити перехід від разових гуманітарних акцій до системних програм психосоціальної підтримки та професійної інтеграції.* Громадські організації мають функціонувати як «ресурсні хаби», де молода людина може отримати комплекс послуг в одному просторі. Важливою умовою є створення «безпечного середовища», яке передбачає не лише фізичну безпеку (наявність укриттів), а й психологічну атмосферу прийняття, де статус переселенця не стає стигмою. Як засвідчив наш досвід, ефективним є залучення молоді з числа ВПО до волонтерської діяльності самої організації. Це дозволяє реалізувати принцип «рівний-рівному», коли молоді люди, які вже пройшли етап первинної адаптації, стають менторами для новоприбулих [69].

По-друге, у контексті методології групової роботи, фахівцям *слід надавати перевагу діяльнісним та інтерактивним методам*, які мають безпосередній вихід на вирішення практичних життєвих завдань. Рекомендується інтегрувати у програми тренінги з професійного нетворкингу, соціального проєктування та юридичної грамотності.

Професійний нетворкінг у соціальній роботі з молоддю ВПО розглядається нами як технологія соціальної інтеграції, що спрямована на розширення кола ділових та міжособистісних зв'язків учасників, сприяє

їхньому професійному самоствердженню та подоланню соціальної ізоляції у новій територіальній громаді.

Соціальна адаптація є найбільш успішною тоді, коли група стає майданчиком для відпрацювання реальних соціальних ролей (техніка «Акваріум», рольові ігри «Співбесіда», «Переговори в громаді»). Важливо, щоб кожне групове заняття закінчувалося формуванням конкретного плану дій або отриманням практичного інструментарію (чек-листи, контакти сервісів, алгоритми звернень), що підвищує рівень інтернальності та впевненості молоді у власних силах [20].

По-третє, враховуючи сучасні безпекові та інфраструктурні виклики, критично важливою є *впровадження гібридної (змішаної) моделі соціальної роботи*. Рекомендується створювати паралельні цифрові майданчики (спільноти у месенджерах, інтерактивні дошки, онлайн-курси), які дозволяють зберігати безперервність групової динаміки у періоди відключень світла чи посилення воєнної небезпеки. Соціальний працівник має володіти навичками фасилітації як у фізичному, так і у віртуальному просторах. Цифрова складова, необхідність врахування якої у соціальній роботі обґрунтована М. Лещенко, має бути не просто дублюванням офлайн-занять, а самостійним інструментом підтримки соціальних зв’язків між учасниками групи поза межами хабу [30].

По-четверте, на рівні міжсекторальної взаємодії, громадським організаціям рекомендується *активніше залучати представників місцевого самоврядування та бізнесу до групових занять із молоддю ВПО*. Формат «живої бібліотеки» або «зустрічей без краваток» із місцевими підприємцями та чиновниками Васильківщини дозволяє суттєво скоротити соціальну дистанцію та руйнує стіни між «переселенцями» та «приймаючою громадою». Такі зустрічі мають бути спрямовані на «спільне картування можливостей громади, де молодь з числа ВПО виступає не як прохач, а як потенційний кадровий ресурс або партнер у громадських проектах» [56].

По-п’яте, *особливу увагу слід приділити моніторингу та оцінці результатів*. Рекомендується впровадити систему регулярного зворотного зв’язку від молоді з числа ВПО для корекції змісту програм у реальному часі. Використання методів соціальної діагностики (шкали адаптації, опитувальники потреб) має бути постійним процесом, а не лише етапом наукового дослідження. Це дозволяє вчасно виявляти групи молоді, які перебувають у зоні ризику соціальної дезадаптації, та надавати їм поглиблену підтримку.

Нарешті, для забезпечення довгострокового ефекту, необхідно *розвивати суб’єктний потенціал молоді*. Практична рекомендація полягає у стимулюванні створення мікро-груп за інтересами в межах організації, які б продовжували існувати після завершення основної програми. Це можуть бути клуби професійного розвитку, волонтерські загони чи групи дозвілля. Саме самоорганізація молоді, на якій наголошує О. Безпалько, є «найвищим показником успішної соціальної адаптації, оскільки вона свідчить про повну інтеграцію особистості в соціальну тканину громади» [4].

Впровадження зазначених рекомендацій у діяльність ГО «Молодь Васильківщини» та інших подібних організацій дозволить створити цілісну, гнучку та стійку систему соціальної підтримки, яка відповідатиме реальним запитам молоді з числа ВПО та сприятиме зміцненню соціального капіталу України в умовах тривалих кризових викликів.

Висновки до розділу 3

Результати впровадження нашої експериментальної програми та детальний аналіз усіх отриманих даних дозволяють нам сформулювати цілісну систему висновків. Можна стверджувати, що групова робота на базі громадської організації справді довела свою ефективність у процесі соціальної адаптації молодих переселенців.

Результати перевірки програми «Крок до нової громади», яку ми реалізували разом із ГО «Молодь Васильківщини», підтвердили, що комплексний підхід до адаптації молоді з числа ВПО є найбільш доцільним. Наша програма, яка охопила 24 учасники, була зорієнтована на поступову трансформацію їхньої життєвої позиції: від подолання емоційної напруги та інформаційного хаосу до реального професійного самоствердження у новій громаді. На наш погляд, гібридний формат впровадження (поєднання офлайну та онлайну) став критично важливим у сучасних реаліях. Це дозволило нам забезпечити безперервність соціального супроводу незалежно від безпекових ризиків чи проблем з електроенергією. Власне, це ще раз підтверджує тезу про те, що цифрова соціальна робота сьогодні є невід'ємною частиною допомоги вразливим категоріям молоді.

Методика нашої групової роботи базувалася на фасилітативному підході, де головним рушієм змін стала групова динаміка та взаємна підтримка учасників за принципом «рівний-рівному». Детальний аналіз занять показав, що найбільш дієвими у роботі з молодими переселенцями є саме діяльнісні методи, як-от техніка «Акваріум», соціальне проєктування та вправа «Мапа мого шляху». Ці інструменти дозволили учасникам вербалізувати свій травматичний досвід і перетворити його на ресурс для подальшого розвитку. Особливо важливою, на нашу думку, була участь молоді у волонтерських проєктах самої організації. Це допомогло учасникам дуже швидко змінити свій статус із «пасивних отримувачів допомоги» на «активних суб'єктів змін» у громаді. Такий підхід повністю відповідає

принципу суб’єктності в соціальній роботі, коли клієнт стає повноправним партнером у вирішенні власних проблем.

Кількісний та якісний аналіз професійної адаптації зафіксував справді помітну позитивну динаміку. Завдяки тому, що ми робили акцент на професійному нетворкингу та розвитку навичок комунікації, кількість учасників, які знайшли роботу за фахом у новій громаді, зросла вдвічі (з 16,7% до 33,3%). При цьому показник тимчасового безробіття у групі скоротився до мінімуму – 4,2%. Як на мене, ці результати свідчать про те, що групова робота на базі ГО є потужним майданчиком для економічної адаптації. Тут молодь отримує необхідні «м’які навички» та доступ до неформальних каналів працевлаштування, яких часто бракує державним центрам зайнятості. Зрештою, саме професійна затребуваність виявилася тим вирішальним фактором, який допоміг молодим ВПО відчути себе впевненіше у своєму майбутньому.

Трансформація соціальної дистанції між молодими переселенцями та місцевим середовищем стала одним із найбільш помітних результатів експерименту. Зниження середнього бала за шкалою Е. Богардуса з 3,8 до 2,6 свідчить про подолання бар’єра «соціальної обережності» та готовність понад 54% учасників до встановлення близьких дружніх зв’язків із мешканцями Васильківщини. Було доведено, що спільні групові заняття у неформальному просторі ГО «Молодь Васильківщини» руйнують стереотипи та упередження, сприяючи формуванню інклюзивної ідентичності громади. Це дозволяє стверджувати, що громадська організація виступає ефективним «соціальним медіатором», який мінімізує ризики соціальної ізоляції ВПО та сприяє зміцненню соціальної згуртованості.

Динаміка показників внутрішньої адаптованості (за методикою Роджерса-Даймонд) підтвердила глибинний вплив програми на ціннісно-мотиваційну сферу учасників. Зростання інтегрального показника адаптації (з 42% до 68%) та емоційного комфорту (з 38% до 62%) вказує на успішність заходів із психосоціальної підтримки та стабілізації. Особливо важливим є

підвищення рівня «інтернальності» (з 35% до 58%), що свідчить про відновлення у молоді почуття контролю над власним життям. Учасники експерименту продемонстрували здатність до самостійного планування життєвого шляху в умовах невизначеності, що є головним маркером завершеної соціальної адаптації.

Роль ГО «Молодь Васильківщини» як експериментального майданчика виявилася визначальною для успіху програми. Гнучкість структури ГО, відкритість до інновацій та орієнтованість на потреби молоді забезпечили високий рівень залученості учасників. Дослідження підтвердило, що саме недержавний сектор у сучасних умовах здатен надавати комплексні соціальні послуги, які поєднують професійну, побутову та психосоціальну підтримку. Громадська організація стала для молодих переселенців «третім місцем» – простором для самореалізації, де статус ВПО не є стигмою, а стає відправною точкою для соціальної активності.

Підтвердження гіпотези дослідження на прикладі 24 учасників дозволяє зробити загальний висновок про те, що роль громадських організацій у сприянні соціальній адаптації молоді з числа ВПО є ключовою за умови використання засобів групової роботи. Експериментально доведено, що цілеспрямований вплив через групові формати взаємодії дозволяє досягти значно швидшої та якіснішої інтеграції, ніж стихійні процеси пристосування. Розроблена методика впровадження програми може бути рекомендована до поширення в інших громадах Київщини та України, оскільки вона враховує сучасні безпекові реалії та орієнтована на зміцнення суб’єктного потенціалу молоді.

Узагальнюючи результати третього розділу, можна стверджувати, що поставлені завдання дослідження виконані в повному обсязі, а мета – експериментальна перевірка ефективності програми – досягнута. Отримані дані свідчать про високу соціальну значущість групової роботи в межах громадського сектору як інструменту збереження людського та соціального капіталу України в умовах воєнного часу.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі наведено теоретичне узагальнення та розв’язання наукового завдання щодо визначення ролі громадських організацій у процесі соціальної адаптації молоді з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО) засобами групової роботи. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки відповідно до поставлених завдань:

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації молоді з числа ВПО та визначено роль громадських організацій у цьому процесі.

З’ясовано, що соціальна адаптація внутрішньо переміщеної молоді є складним динамічним процесом пристосування до нових умов життєдіяльності, що передбачає відновлення зруйнованих соціальних зв’язків та набуття нового соціального статусу в територіальній громаді. Встановлено, що для молоді цей процес обтяжений віковими особливостями (пошук ідентичності, професійне становлення), які в умовах війни деформуються через втрату дому та стабільного оточення. Головними бар’єрами адаптації визначено побутову нестабільність, професійну дезорієнтацію та загрозу соціальної ізоляції.

Визначено, що громадські організації (ГО) відіграють стратегічну роль у цьому процесі, виступаючи гнучкими суб’єктами соціальної роботи, здатними оперативно реагувати на запити молоді. ГО створюють «безпечні простори» (Safe Spaces), де інтеграція відбувається у неформальній атмосфері, що сприяє високому рівню довіри з боку молодих переселенців. Громадський сектор виконує функцію медіатора між переселенцями та приймаючою громадою, забезпечуючи умови для «м’якої» інтеграції через волонтерство та неформальну освіту, що значно підвищує ефективність державних програм соціального захисту.

2. Розкрито потенціал методів групової роботи як ефективного інструментарію соціальної адаптації молодих переселенців. Обґрунтовано,

що групова робота є оптимальною технологією соціальної роботи з молоддю ВПО, оскільки вона дозволяє використовувати групову динаміку для подолання почуття самотності та відчуженості. В межах групи створюється соціальний мікрокосм, де учасники за принципом «рівний-рівному» можуть обмінюватися досвідом подолання кризових ситуацій, що сприяє нормалізації їхнього емоційного стану. Групова взаємодія стимулює розвиток комунікативних навичок, необхідних для професійної інтеграції та успішного нетворкингу в новому середовищі.

Встановлено, що потенціал групових методів (тренінгів, дискусійних клубів, соціальних ігор) полягає у їхній здатності активізувати внутрішні ресурси особистості та підвищувати її суб'єктність. У групі молода людина переходить від ролі пасивного об'єкта допомоги до активного учасника соціальної взаємодії. Це дозволяє комплексно вирішувати завдання адаптації: від інформаційного насичення та психологічного розвантаження до формування нових професійних мереж та залучення до активного життя громади.

3. Проаналізовано досвід діяльності ГО «Молодь Васильківщини» та здійснено первинну діагностику рівня соціальної адаптованості молоді з числа ВПО. З'ясовано, що ГО «Молодь Васильківщини» є провідним осередком підтримки молодих переселенців у громаді, що поєднує гуманітарні, освітні та волонтерські напрями роботи. Організація активно використовує гібридні формати взаємодії та залучає молодь з числа ВПО до загальнонаціональних проєктів (наприклад, «СпівДія»), що створює сприятливі умови для їхньої соціальної включеності. Проте аналіз показав потребу в більш системній, програмованій груповій роботі, спрямованій саме на глибоку соціальну інтеграцію.

За результатами констатувального етапу експерименту (вибірка 24 особи) виявлено, що 50% учасників перебували на низькому рівні соціальної адаптації. Діагностика зафіксувала значну «соціальну дистанцію» щодо місцевої громади, високий рівень незадоволеності професійним статусом

(лише 16,7% працювали за фахом) та низький рівень емоційного комфорту й відчуття контролю над власним життям (інтернальності). Отримані дані підтвердили гіпотезу про необхідність спеціально організованого соціального впливу засобами групової роботи.

4. Розроблено та впроваджено програму групової роботи, спрямовану на сприяння соціальній адаптації внутрішньо переміщеної молоді. На базі ГО «Молодь Васильківщини» було реалізовано програму «Крок до нової громади», яка складалася з 6 занять і базувалася на гібридному (офлайн/онлайн) форматі. Програма охоплювала етапи стабілізації емоційного стану (вправа «Мапа мого шляху»), пошуку соціальних ресурсів, вивчення інфраструктури Васильківщини, розвитку комунікативної впевненості (техніка «Акваріум») та залучення до активного соціального проєктування й волонтерства.

Методика впровадження програми враховувала безпекові реалії воєнного стану та використовувала цифрові інструменти (Telegram та ін.) для підтримання зв’язку з групою. Основний акцент було зроблено на діяльнісному підході, де учасники самостійно шукали рішення побутових та професійних завдань, що сприяло трансформації їхньої життєвої позиції від пасивної до активної. Програма довела свою ефективність як інструмент формування згуртованості групи та скорочення соціальної дистанції з оточенням.

5. Оцінено результативність реалізованої програми та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної роботи з молоддю ВПО. Контрольний етап експерименту засвідчив значну позитивну динаміку за всіма показниками. Кількість осіб із високим рівнем адаптації зросла з 12,5% до 37,5%, а частка дезадаптованої молоді (низький рівень) скоротилася з 50% до 8,3%. Встановлено суттєве зниження соціальної дистанції за Богардусом (з 3,8 до 2,6 бала) та ріст інтернальності й емоційного комфорту за Роджерсом-Даймонд. Професійна задіяність учасників за фахом

подвоїлася, що підтвердило ефективність групових методів у сприянні професійній інтеграції.

На основі отриманого досвіду розроблено практичні рекомендації для громадських організацій та соціальних працівників. Рекомендується: забезпечити гібридний формат соціальної роботи для стійкості в кризових умовах; змістити фокус із гуманітарної допомоги на розвиток суб’єктності та професійного нетворкингу; залучати молодь з числа ВПО до волонтерських проєктів разом із місцевою молоддю для подолання ізоляції; використовувати цифрові інструменти для асинхронної підтримки групи. Впровадження цих рекомендацій дозволить підвищити якість соціальних послуг та забезпечити успішну інтеграцію молодих переселенців у територіальні громади України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та подальші завдання децентралізації. 2022. URL: https://decentralization.gov.ua/news/16609 (дата звернення 13.09.2025 р.)

2. Алєксєєва С. В. Соціалізація особистості в умовах воєнного стану. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. Вип. 18. С. 45-52.

3. Андрусевич, А., Андрусевич, Н., Козак, З., Міщук, З.. Повернутись додому: Експрес-картування потреб та очікувань ВПО у Львівській області. Аналітична записка. Ресурсно-аналітичний центр. Львів: «Суспільство і довкілля». 2022. URL: https://www.irf.ua/publication/povernutys-dodomu-ekspres-kartuvannya-potreb-ta-ochikuvan-vpo-u-lvivskij-oblasti-analitychna-zapyska-2022/
(дата звернення 18.02.2026 р.)

4. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2019. 212 с.

5. Бойко С. Т. Психосоціальна підтримка молоді з числа ВПО: тренінгові технології. *Вісник психології і педагогіки*. 2022. № 14. С. 88–95.

6. Бойчук Д В. Роль громадських організацій у демократичному суспільстві в умовах війни: Актуальні проблеми політики. 2025. Вип. 75. С. 12-18. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/75_2025/4.pdf (дата звернення 11.01.2026 р.)

7. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика: підручник для студ. вищих навч. закладів. К. : Либідь, 2016. 496 с.

8. Веретенко Т. Г. Соціальна адаптація підлітків та молоді як наукова проблема. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 1 (28). С. 112-124.

9. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. 2023. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy-tasposoby-yikh (дата звернення 15.01.2026 р.)

10. Гірний С. І. Роль громадських організацій у розвитку молодіжної політики. *Державне управління*. 2021. Вип. 4. С. 34-40.

11. Головатий М. Ф. Соціологія молоді: підручник. К. : МАУП, 2018. 320 с.

12. Горішна Н. М. Соціальні послуги для вразливих груп населення: інноваційні моделі. Тернопіль: ТНПУ, 2021. 245 с.

13. Длугопольська Т. І. Роль міжнародних та громадських організацій у соціальній адаптації та інтеграції впо у приймаючі громади в Україні: Причорноморські економічні студії. Випуск 27. 2018 С. 39-45 URL: http://www.bses.in.ua/journals/2018/27_1_2018/10.pdf (дата звернення 01.02.2026 р.)

14. Журавель Т. В. Соціальна профілактика дезадаптації молоді в умовах кризи. К. : ФОП Стеценко, 2022. 190 с.

15. Заверико Н. В. Соціальна робота з різними групами клієнтів: навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 156 с.

16. Звєрєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: досвід та перспективи. К. : Наукова думка, 2017. 280 с.

17. Іванова В. В. Технології соціально-психологічної реабілітації внутрішньо переміщених осіб. *Психологічні науки*. 2023. № 2. С. 54-61.

18. Капська А. Й. Соціальна робота: навчальний посібник. К. : Видавничий дім «Слово», 2019. 400 с.

19. Караман О. Л. Соціальна робота з молоддю, яка перебуває у складних життєвих обставинах. Луганськ (Старобільськ) : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. 210 с.

20. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи в умовах воєнного часу. *Соціальна освіта*. 2022. № 3. С. 12-20.

21. Клименко М. М. Психологічна стійкість особистості в умовах війни: діагностика та розвиток. *Психологічний журнал*. 2023. Т. 9. № 2. С. 45–53.

22. Ковальська М. С. Соціальна адаптація як процес входження особистості в нове соціальне середовище. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (93). С. 76-80.

23. Кокун О. М. Психологія професійної самореалізації особистості. К. : Пулсі, 2012. 200 с.

24. Комарова Н. М. Соціальна підтримка молодих сімей ВПО: методичні рекомендації. К. : УІСД імені О. Яременка, 2020. 120 с.

25. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення 07.01.2026 р.)

26. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Психологія стійкості особистості у стресових ситуаціях. К. : Ніка-Центр, 2021. 240 с.

27. Кочубей Т. Д. Роль молодіжних центрів у соціалізації внутрішньо переміщеної молоді. *Педагогіка та психологія*. 2023. № 1. С. 102-110.

28. Кравченко О. С. Соціальне волонтерство як засіб інтеграції ВПО в територіальні громади. *Вісник ХНУ*. 2022. № 10. С. 44-50.

29. Курило В. С. Особливості групової соціальної роботи з молоддю. *Освіта та управління*. 2019. Т. 22. № 3. С. 55-62.

30. Лещенко М. П. Цифрова соціальна робота: нові виклики для адаптації молоді. *Інформаційні технології в освіті*. 2022. № 4. С. 15-23.

31. Лібанова Е. М. Соціально-демографічні наслідки війни в Україні: виклики для молодіжної політики. *Економіка України*. 2023. № 6. С. 3-18.

32. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика): підручник. К. : Каравела, 2020. 340 с.

33. Лях Т. Л. Соціальна активність молоді як чинник розвитку громади. К. : Грінченко, 2018. 205 с.

34. Максимова Н. Ю. Психологія адаптації молоді до умов соціальної нестабільності. К. : Либідь, 2021. 224 с.

35. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: опорний конспект лекцій. Полтава, 2019. 180 с.

36. Мосейко Ю. В. Роль громадських організацій в розвитку громадянського суспільства на прикладі ГО «Десантно-Козацькій рій». Автореф. дисерт. на зд. наук. ст. канд. юрид. наук. Спец: 281 Публічне управління та адміністрування. Тернопіль, 2019. 25 с.

37. Мухін В. В. Громадські організації як суб’єкт надання соціальних послуг. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 90-97.

38. Назарук М. С. Технології групової терапії у роботі з травмованими ВПО. *Сучасна психологія*. 2023. № 1. С. 130-137.

39. Національна стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 312-р.

40. Олексюк Н. С. Соціально-педагогічна підтримка молоді у діяльності НДО. *Педагогічний альманах*. 2020. Вип. 45. С. 202-208.

41. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження: навч. посіб. 2-ге вид. К. : Інститут соціології НАН України, 2007. 320 с.

42. Паночко В. Г. Психологічна діагностика: навчальний посібник. К. : Академвидав, 2018. 320 с.

43. Пєша І. В. Соціальний захист молоді з числа ВПО: стан та перспективи. *Соціальна політика*. 2021. № 4. С. 11-19.

44. Поліщук В. А. Історія соціальної роботи: навчальний посібник. Тернопіль, 2018. 312 с.

45. Попп Р., Бородійчук М. роль місцевого самоврядування у підтримці та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану (досвід дрогобицької міської територіальної громади): Проблеми гуманітарних наук: *збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія Історія, 2024. С. 102–112. doi: https://doi.org/10.24919/2312-2595.spec.9 (дата звернення 09.03.2026 р.)

46. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. Закон України від 12.05.2022 р., № 2259-IX (2022). URL: https://ips.ligazakon.net/document/T222259 (дата звернення 10.02.2026 р.)

47. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI.

48. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII.

49. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 579.

50. Про затвердження Примірного положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index (дата звернення 03.02.2026 р.)

51. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX.

52. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII.

53. Романова Н. Ф. Психосоціальна допомога особам, які постраждали від збройних конфліктів. К. : Крокус, 2022. 176 с.

54. Савченко С. В. Соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства. Луганськ (Старобільськ), 2017. 250 с.

55. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. К. : Академія, 2020. 520с.

56. Слобожанін Г. М. Роль третього сектору у подоланні соціальної ексклюзії ВПО. *Державне будівництво*. 2023. № 1. С. 45-52.

57. Спіріна Т. П. Соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах. К. : Слово, 2019. 216 с.

58. Ставицька С. О. Психологія становлення духовного Я людини в підлітковому та юнацькому віці. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 350 с.

59. Титаренко Т. М. Способи психологічного відновлення особистості в умовах війни. К. : Міленіум, 2022. 140 с.

60. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Психологічна допомога особистості, яка переживає наслідки травматичних подій. К. : Міленіум, 2022. 180 с.

61. Тюптя О. В. Методика викладання соціальної роботи: навч. посіб. К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. 240 с.

62. Тягнирядно Л. Чим живе громадянське суспільство протягом двох років війни – дослідження. Zmina. 2024. 17 квіт. URL: https://zmina.info/articles/chym-zhyve-gromadyanske-suspilstvo-protyago (дата звернення 16.01.2026 р.)

63. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні засади формування здорового способу життя молоді. *Освіта Донбасу*. 2018. № 2. С. 34-41.

64. Шахрай В. В. Технології соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2020. 232 с.

65. Шеремет М. О. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальну громаду: досвід Київщини. *Регіональний розвиток*. 2023. № 3. С. 105-112.

66. Шкарлет С. М. Молодіжна освіта та волонтерство як драйвери соціальних змін. *Вища освіта*. 2022. № 1. С. 5-11.

67. Юрків Я. І. Формування комунікативної компетентності молоді засобами соціального тренінгу. *Вісник ЛНУ*. 2021. № 4. С. 22-29.

68. Янкович О. І. Освітні технології у роботі соціального педагога. Тернопіль: ТНПУ, 2019. 190 с.

69. Ярошенко А. А. Вплив неурядових організацій на якість життя ВПО в Україні. *Соціологічні студії*. 2023. № 2. С. 60-67.

70. Стратегія розвитку Васильківської міської територіальної громади на період до 2027 року. URL: https://vasylkivrada.gov.ua/ (дата звернення 04.01.2026 р.).

71. Соціальний паспорт Васильківської міської територіальної громади (станом на 2023-2024 рр.). *Звіт відділу соціального захисту населення*. Васильків, 2024. 45 с. https://rada.info/upload/users_files/34627780/200cf75f3dabdabddfe2651cf4babba8.pdf (дата звернення 21.02.2026 р.)

72. Офіційна сторінка ГО «Молодь Васильківщини» у соціальній мережі Facebook. URL: https://www.facebook.com/molod.vasylkivshchyny/

73. Опитувальник для оцінки рівня соціальної інтеграції та потреб молоді з числа ВПО (авторська анкета). *Методичні матеріали для працівників соціальної сфери*. К., 2023. 12 с.

74. Corey G. Theory and Practice of Group Counseling. 10th ed. Belmont : Cengage Learning, 2022. 560 p.

75. Bogardus, E. S. (1933). A Social Distance Scale. *Sociology and Social Research*. Vol. 17. P. 265–271.

76. Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*. Vol. 18. P. 76–82.

77. Papadopoulos R. K. Therapeutic Care for Refugees: No Place Like Home. London : Routledge, 2018. 312 p.

78. Yalom I. D., Leszcz M. The Theory and Practice of Group Psychotherapy. 6th ed. Basic Books, 2020. 832 p.

79. Zetter R. Refugee Integration: Transforming the Mainstream. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2021. Vol. 47, No 4. P. 110-125.

80. Rogers, C. R., & Dymond, R. F. (1954). *Psychotherapy and Personality Change: Co-ordinated Research Studies in the Client-centered Approach*. Chicago: University of Chicago Press. 447 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Вивчення стану соціальної адаптації та потреб молоді з числа ВПО»

Шановний учаснику / Шановна учасниче!

Запрошуємо Вас взяти участь у дослідженні, метою якого є покращення соціальної роботи з молоддю, яка вимушено змінила місце проживання. Ваші відповіді допоможуть громадській організації «Молодь Васильківщини» розробити ефективні заходи для підтримки молодих людей у нашій громаді. Опитування є анонімним, а результати будуть використані лише в узагальненому вигляді.

І. Загальна інформація

1. **Ваш вік: _____**
2. **Стать:** ___ Чоловіча ___ Жіноча
3. **Звідки Ви переїхали (область/місто): _____**
4. **Як довго Ви проживаєте у Васильківській громаді?**

__ до 6 місяців;
__ від 6 місяців до 1 року;
__ понад 1 рік;
__ понад 2 роки

5. **Ваша основна зайнятість на сьогодні:**

__ Навчаюся (школа/коледж/ВНЗ);
__ Працюю;
__ Поєдную навчання та роботу;
__ Тимчасово не працюю/не навчаюся

ІІ. Оцінка рівня соціальної адаптації

1. **Оцініть Ваше загальне самопочуття на новому місці за шкалою від 1 до 5 (де 1 – зовсім не комфортно, 5 – почуваюся як вдома):**

__ 1; __ 2; __ 3; __ 4; __ 5.

2. **З якими основними труднощами Ви стикаєтесь у громаді? (можна обрати декілька варіантів):**

___ Труднощі з пошуком друзів/спілкуванням
___ Побутові та житлові проблеми
___ Брак інформації про можливості для молоді у громаді
___ Психологічна напруга, тривожність
___ Складнощі з працевлаштуванням або навчанням
___ Неприйняття або упереджене ставлення з боку місцевих мешканців
___ Інше: _____

3. **Чи відчуваєте Ви себе частиною Васильківської громади?**

__ Так, повністю; __ Скоріше так; __ Важко сказати; __ Скоріше ні; __ Ні, почуваюся чужим/ою

4. **Наскільки часто Ви відчуваєте самотність після переїзду?**

__ Майже ніколи; __ Рідко; __ Часто; __ Постійно.

ІІІ. Соціальна активність та коло спілкування

1. **Чи з’явилися у Вас нові друзі/знайомі серед місцевої молоді?**

__ Так, багато
__ Так, декілька
__ Лише знайомі "по роботі/навчанню"
__ Ні, спілкуюся переважно з такими ж ВПО
__ Ні, ні з ким не спілкуюся

2. **Чи берете Ви участь у заходах громади (свята, волонтерство, еко-акції тощо)?**

__ Часто
__ Час від часу
__ Дуже рідко
__ Ніколи

3. **Що заважає Вам бути більш активним/ою у житті громади?**

__ Брак часу
__ Невпевненість у собі
__ Відсутність цікавих для мене заходів
__ Не знаю, куди звертатися
__ Відчуття, що це "не для мене"

IV. Взаємодія з громадськими організаціями та групова робота

1. **Чи знаєте Ви про діяльність громадської організації «Молодь Васильківщини»?**

__ Так, я є активним учасником
__ Чув/ла, але не брав/ла участі
__ Вперше чую

2. **Які формати занять були б Вам найбільш цікаві для відвідування у ГО? (оберіть до 3-х варіантів):**

__ Психологічні тренінги та групи підтримки
__ Майстер-класи, творчі воркшопи
__ Спільні поїздки, екскурсії громадою
__ Дискусійні клуби, перегляд кіно з обговоренням
__ Професійні курси, навчання лідерству/грантам
__ Настільні ігри, вечори неформального спілкування

3. **Який формат спілкування для Вас є найбільш комфортним?**

__ Індивідуальні консультації
__ Малі групи (5-8 осіб)
__ Великі молодіжні тусовки (20+ осіб)

4. **Якби у Василькові створили постійно діючий "Клуб інтеграції" для молоді з числа ВПО та місцевих, чи відвідували б Ви його?**

__ Так. __ Можливо. __ Залежно від програми. __ Ні.

V. Відкриті питання (Ваша думка)

Якої саме допомоги від молодіжних організацій Вам найбільше бракує зараз? _____

Напишіть одну ідею заходу, який допоміг би молоді з числа ВПО та місцевій молоді краще порозумітися? _____

Дякуємо за Ваші відповіді! Разом ми зробимо Васильківщину кращою!

Додаток Б

ПРОГРАМА
СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ З ЧИСЛА ВПО
«КРОК ДО НОВОЇ ГРОМАДИ»

База реалізації: ГО «Молодь Васильківщини»

Мета програми: сприяти успішній соціальній адаптації молодих переселенців у Васильківській громаді, зміцнити їхні комунікативні навички, надати психологічну підтримку та створити умови для активної взаємодії з місцевим середовищем.

Формат роботи: Гібридний (Offline/Online).

Офлайн: на базі молодіжного хабу ГО.

Онлайн: платформа Zoom або Google Meet із паралельною трансляцією або окремими сесіями.

Асинхронний компонент: Telegram-чат для підтримки, де публікуються короткі конспекти зустрічей, відеозаписи вправ та домашні завдання для тих, хто пропустив заняття через відключення світла або повітряні тривоги.

Тривалість: 6 занять (по 90–120 хвилин).

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

№ зан-тя	***Тема зустрічі***	***Мета та основний зміст***	***Формат адаптації до онлайн/воєнних умов***
1	**«Точка відліку: Знайомство та безпека»**	Знайомство учасників, створення атмосфери довіри, розробка правил групи. Вправа «Мапа мого шляху».	Використання інтерактивної дошки **Miro** або **Jamboard** для візуалізації «мап» учасників.
2	**«Ресурсність у часи змін»**	Пошук внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Робота зі стресом та техніками стабілізації. Тренінг резильєнтності (стійкості).	Запис коротких відео-інструкцій з дихальних вправ, доступних у чаті 24/7.
3	**«Васильківщина – мій новий простір»**	Когнітивна адаптація: вивчення історії, можливостей	Віртуальна екскурсія або Google-квест по визначних місцях громади.

		та інфраструктури громади. Зустріч із лідерами ГО.	
4	**«Ефективна комунікація та нетворкинг»**	Розвиток навичок спілкування, подолання мовних бар'єрів та страху перед новими знайомствами. Вправа «Жива бібліотека».	Робота в сесійних залах Zoom (breakout rooms) для відпрацювання діалогів у парах.
5	**«Я в громаді: від адаптації до активності»**	Проєктування спільних ініціатив. Волонтерство як інструмент інтеграції. Мозковий штурм ідей для ГО.	Спільне редагування документа в Google Docs для розробки міні-проєктів.
6	**«Підсумки: громада, де мені ок»**	Рефлексія, оцінка змін у власному стані, заповнення вихідних анкет (контрольний етап). Планування подальшої участі в ГО.	Онлайн-опитування через **Mentimeter** або Google Forms для миттєвого отримання зворотного зв'язку.

ЗМІСТ ЗАНЯТЬ ПРОГРАМИ ГРУПОВОЇ РОБОТИ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ З ЧИСЛА ВПО

Заняття 1. «Точка відліку: Знайомство та безпека»

Мета: створення безпечного психологічного простору, знайомство учасників, подолання первинної напруги.

Хід заняття:

1. **Вправа «Ім'я та емоція» (15 хв):** Учасники називають своє ім'я та описують свій стан за допомогою одного прикметника. *Онлайн: пишуть у чат або використовують емодзі.*
2. **Прийняття «Угоди групи» (15 хв):** Обговорення правил (конфіденційність, взаємоповага, «право стоп», вимкнені мікрофони онлайн).
3. **Вправа «Мапа мого шляху» (45 хв):** Учасники малюють схематичний шлях від рідного міста до Васильківщини, позначаючи «зупинки» (важливі події/людей). Бажаючі діляться історіями.
4. **Завершення:** Рефлексія «З чим я йду сьогодні?».

Онлайн-адаптація: Використання дошки **Jamboard**, де кожен може наклеїти стікер зі своїм правилом або частиною мапи.

Заняття 2. «Ресурсність у часи змін»

Мета: активізація внутрішніх сил, навчання технік самодопомоги при стресі.

Хід заняття:

1. **Вправа «Колесо ресурсу» (30 хв):** Учасники малюють коло, розділене на сектори (сім'я, друзі, хобі, природа, віра тощо), і оцінюють, наскільки кожен сектор наповнений зараз.
2. **Техніки заземлення (20 хв):** Практичне відпрацювання вправ «5-4-3-2-1», «Квадратне дихання» (актуально при тривогах).
3. **Вправа «Мій успіх у новому місті» (30 хв):** Згадати одну маленьку перемогу, яка вже відбулася після переїзду (знайшов магазин, оформив довідку, познайомився з сусідом).

Онлайн-адаптація: Аудіосупровід для медитації/дихання, розсилка PDF-пам'яток з техніками саморегуляції в Telegram-канал групи.

Заняття 3. «Васильківщина – мій новий простір»

Мета: інформаційна адаптація, ознайомлення з ресурсами громади та діяльністю ГО «Молодь Васильківщини».

Хід заняття:

1. **Інформаційний блок (20 хв):** Презентація від лідерів ГО про можливості молодіжного центру, гуртки, волонтерські проєкти.
2. **Гра «Інфо-квест» (40 хв):** Учасники діляться на команди. Завдання – знайти в інтернеті або на карті міста локації (ЦНАП, лікарня, найближче укриття, молодіжний простір, парк).
3. **Вправа «Я – гід» (20 хв):** Кожен пропонує одне місце у Василькові (або районі), яке йому сподобалося, і пояснює чому.

Онлайн-адаптація: Використання Google Maps у режимі демонстрації екрана для спільного створення «Мапи цікавих місць».

Заняття 4. «Ефективна комунікація та нетворкинг»

Мета: розвиток навичок впевненого спілкування, подолання бар'єрів у взаємодії з місцевою молоддю.

Хід заняття:

1. **Вправа «Активне слухання» (20 хв):** Робота в парах. Один розповідає про хобі, інший має демонструвати слухання без слів, а потім переказати почуте.
2. **Рольова гра «Складне питання» (40 хв):** Розігрування ситуацій (розмова з орендодавцем, знайомство в кафе, звернення за допомогою в установу). Відпрацювання «Я-повідомлень».
3. **Вправа «Мережа контактів» (20 хв):** Складання списку людей/організацій у Василькові, до яких можна звернутися за підтримкою.

Онлайн-адаптація: Робота в «сесійних залах» Zoom. Використання чату для відпрацювання навичок перепитування та уточнення.

Заняття 5. «Я в громаді: від адаптації до активності»

Мета: формування активної життєвої позиції, залучення до волонтерської діяльності ГО.

Хід заняття:

1. **Дискусія «Бути переселенцем чи бути активним громадянином?» (25 хв):** Обговорення стереотипів та можливостей впливу на життя громади.
2. **Мозковий штурм «Мій внесок» (40 хв):** Учасники пропонують ідеї для ГО «Молодь Васильківщини» (наприклад: еко-акція, вечір настільних ігор, збір допомоги для ЗСУ).
3. **Планування мікро-проєкту (25 хв):** Розподіл ролей (хто відповідає за пост у соцмережах, хто за приміщення, хто за чай).

Онлайн-адаптація: Використання опитувань у Telegram або застосунку Mentimeter для голосування за найкращу ідею проєкту.

Заняття 6. «Підсумки: громада, де мені ок»

Мета: підбиття підсумків, оцінка результатів програми, закріплення зв'язків.

Хід заняття:

1. **Вправа «Мій прогрес» (30 хв):** Порівняння «Колеса ресурсу» з другого заняття із сьогоднішнім станом. Що змінилося?
2. **Вихідне тестування (20 хв):** Заповнення анкети адаптації (контрольний етап експерименту).
3. **Вправа «Павутинка побажань» (30 хв):** Учасники передають один одному клубок ниток, залишаючи собі кінець нитки і говорячи побажання. Утворюється «мережа», що символізує групову єдність.
4. **Урочисте завершення:** Вручення сертифікатів або спільне чаювання.

Онлайн-адаптація: «Віртуальна павутинка» – кожен називає ім'я наступного учасника і надсилає «сердечко» або стікер-побажання. Групове фото (скріншот екрана).

Методичні рекомендації до проведення програми групової роботи та тренінгових занять в умовах викликів та обмежень, що були на стан її проведення

1. **Повітряна тривога:** У разі тривоги під час офлайн-заняття група переходить в укриття. Якщо умови дозволяють, заняття продовжується там (у форматі спілкування), якщо ні – переноситься в онлайн-чат.
2. **Відключення світла:** Для онлайн-учасників ведеться запис основних тез фасилітатора. Всі завдання та результати вправ дублюються текстом у групу Telegram.
3. **Роль соціального працівника:** Ведучий виступає не як вчитель, а як фасилітатор, що стимулює обмін досвідом між учасниками («рівний-рівному»).

Додаток В

ГАЙД (ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ) НАПІВСТРУКТУРОВАНОГО ІНТЕРВ'Ю ДЛЯ ОЦІНКИ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ ВПО

Мета: вивчення суб'єктивного сприйняття молодими переселенцями процесу своєї адаптації, виявлення прихованих бар'єрів та готовності до активної соціальної дії.

Блок 1. Соціальне самопочуття в громаді

1. Як би ви описали свій стан за останній місяць: ви вже відчуваєте себе «васильківцем» чи все ще гостем у цьому місті?
2. Що у Василькові викликає у вас найбільші труднощі в повсякденному житті (побут, транспорт, спілкування)?
3. Чи є у вас знайомі серед місцевих жителів, до яких ви можете звернутися за простою порадою чи допомогою?

Блок 2. Професійна та соціальна активність

4. Наскільки ваша поточна зайнятість (робота/навчання) відповідає тому, чим ви хотіли б займатися насправді?
5. Якби у ГО «Молодь Васильківщини» з'явився проєкт, де потрібні були б ваші професійні навички, чи готові б ви були долучитися як волонтер? Що б вас зупинило?
6. Чи відчуваєте ви, що можете якось вплинути на життя громади, у якій зараз живете?

Блок 3. Взаємодія в групі та очікування

7. Як ви почуваєтеся під час групових зустрічей у хабі? Наскільки вам легко висловлювати свою думку перед іншими?
8. Яких знань чи навичок вам зараз найбільше бракує, щоб почуватися впевненіше серед нової молодіжної компанії?

Додаток Г

ПРОТОКОЛ (КАРТКА) СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА СОЦІАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ МОЛОДІ ВПО ПІД ЧАС ГРУПОВОЇ РОБОТИ

Об'єкт спостереження: молодь з числа ВПО (учасники програми).
База спостереження: ГО «Молодь Васильківщини».
Форма спостереження: включене, пряме.

Параметри спостереження	**Критерії оцінки (шкала 1–3 бали)**	**Примітки (поведінкові індикатори)**
1. Комунікативна активність		
Ініціювання діалогу з іншими	1 2 3	Чи звертається першим, чи чекає запитання.
Використання невербальних знаків	1 2 3	Зоровий контакт, відкриті пози, усмішка.
2. Взаємодія в команді		
Готовність до розподілу ролей	1 2 3	Чи бере на себе відповідальність за частину завдання.
Реакція на думку інших	1 2 3	Толерантність, підтримка ідей колег, конструктивність.
3. Проактивність та ініціатива		
Пропозиція власних ідей	1 2 3	Чи висуває ідеї для нових заходів у межах ГО.
Готовність до волонтерства	1 2 3	Бажання залишитися після заняття, допомогти з організацією.
4. Соціальна дисципліна		
Дотримання правил групи	1 2 3	Пунктуальність, вимкнений телефон, культура спілкування.
Дотримання безпекових норм	1 2 3	Реакція на тривоги, перехід в укриття.
Параметри спостереження	**Критерії оцінки (шкала 1–3 бали)**	**Примітки (поведінкові індикатори)**

Шкала оцінювання:

- **1 бал (низький):** пасивність, уникання контактів, відмова від ініціативи.
- **2 бали (середній):** вибіркова активність, участь лише за проханням фасилітатора.
- **3 бали (високий):** виражена ініціативність, впевнена комунікація, лідерські прояви.